

**НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ УКРАЇНИ
«КИЇВСЬКИЙ ПОЛІТЕХНІЧНИЙ ІНСТИТУТ
ІМЕНІ ІГОРЯ СІКОРСЬКОГО»**

ФАКУЛЬТЕТУ МЕНЕДЖМЕНТУ ТА МАРКЕТИНГУ

КАФЕДРИ МІЖНАРОДНОЇ ЕКОНОМІКИ

«До захисту допущено»

Завідувач кафедри

_____ Войтко С.В.

« ____ » _____ 2023 р.

**Дипломна робота
на здобуття ступеня бакалавра**

зі спеціальності 051 «Економіка», спеціалізація «Міжнародна економіка»,
на тему: «Підвищення експортного потенціалу агросектору України в умовах
війни»

Виконав: студент 4 курсу, групи УС-91

Федоришин Ярослав Іванович _____

Керівник: д.е.н., Доцент Гайдуцький Іван Павлович _____

Рецензент: к.е.н., доцент Язвінська Надія Вікторівна _____

Засвідчую, що в цій дипломній роботі
немає запозичень з праць інших авторів
без відповідних посилань

Студент _____

Київ - 2023

НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ УКРАЇНИ
«КИЇВСЬКИЙ ПОЛІТЕХНІЧНИЙ ІНСТИТУТ
ІМЕНІ ІГОРЯ СІКОРСЬКОГО»

Факультет (інститут) менеджменту та маркетингу

Кафедра міжнародної економіки

Рівень вищої освіти – перший (бакалаврський)

Спеціальність (спеціалізація) 051 «Економіка, міжнародна економіка

Завідувач кафедри

_____ С. В. Войтко

« ____ » _____ 2023 р.

ЗАВДАННЯ

на дипломний проект (роботу) студенту

Федоришину Ярославу Івановичу

1. Тема проекту (роботи) Підвищення експортного потенціалу агросектору України в умовах війни»

керівник проекту керівник роботи доцент, д.е.н. Гайдучкий Іван Павлович,
затверджені наказом по університету від 31 травня 2023 р. №2077

2. Строк подання студентом проекту 14 червня 2023р.

3. Вихідні дані до проекту(роботи): статистичні дані Державної служби статистики України, положення із законів України про економічну діяльність; основні принципи та вимоги до органічного виробництва, накази Президента України, зарубіжні ресурси щодо тенденцій в розвитку агросектору, наукові праці та інші електронні джерела.

4. Зміст (дипломної роботи) розрахунково-пояснювальної записки (перелік завдань, які потрібно розробити): теоретичні основи формування та використання експортного потенціалу агросектору України, аналіз розвитку агросектору України та оцінка його експортного потенціалу, пропозиції щодо шляхів підвищення експортного потенціалу агросектору України в умовах війни.

5. Перелік (ілюстративного) графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень, плакатів тощо): 12 рисунків, 7 таблиць, презентація включає 10 слайдів.

6. Дата видачі завдання: 20 жовтня 2022 року

Календарний план

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів виконання дипломної роботи	Строк виконання етапів дипломної роботи	Примітка
1.	Закріплення студента за науковим керівником дипломної роботи	01.09.2022-20.09.2022	
2.	Вибір теми дипломної роботи та затвердження її на засіданні кафедри	21.09.2022-18.10.2022	
3.	Розробка змісту дипломної роботи та видача завдання керівником	18.10.2022-31.10.2022	
4.	Підписання завідувачем кафедри листа «Завдання на дипломну роботу студенту»	01.11.2022-03.11.2022	
5.	Підбір літератури за темою дипломної роботи та її аналіз	03.11.2022-30.11.2022	
6.	Підготовка теоретичного розділу та погодження його змісту з керівником дипломної роботи	31.12.2022	
7.	Проведення аналізу об'єкта економічного дослідження	01.01.2023-28.02.2023	
8.	Узагальнення результатів аналізу та виявлення невикористаних резервів у діяльності досліджуваного об'єкту	01.03.2023-15.03.2023	
9.	Завершення підготовки другого розділу	20.03.2023	
10.	Розробка та обґрунтування удосконалень, які є основою третього, рекомендаційного розділу	21.03.2023-20.04.2023	
11.	Узагальнення отриманих наукових результатів всієї роботи та підготовка загальних висновків	21.04.2023-27.04.2023	
12.	Оформлення дипломної роботи та перевірка її науковим керівником.	28.04.2023-15.05.2023	
13.	Доопрацювання дипломної роботи задля усунення виявлених керівником недоліків	16.05.2023-22.05.2023	
14.	Проведення попереднього захисту та оформлення відгуку науковим керівником	23.05.2023-25.05.2023	
15.	Подання дипломної роботи на перевірку на плагіат і проходження нормоконтролю	до 31.05.2023	
16.	Надання дипломної роботи рецензенту. Підготовка рецензентом офіційної рецензії за встановленим зразком.	28.05.2023-31.05.2023	
17.	Підготовка доповіді та наочних матеріалів до захисту	01.06.2023-05.06.2023	
18.	Захист дипломної роботи перед ЕК	згідно із затвердженим графіком	

Студент _____ Федоришин Я. І.

Керівник проекту (роботи) _____ Гайдуцький І.П.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ ЕКСПОРТНОГО ПОТЕНЦІАЛУ АГРОСЕКТОРУ УКРАЇНИ.....	9
1.1. Суть експортного потенціалу агросектору України.....	9
1.2. Місце та роль аграрної галузі в забезпеченні сталого економічного розвитку країни.....	14
Висновки до розділу 1.....	22
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ РОЗВИТКУ АГРОСЕКТОРУ УКРАЇНИ ТА ОЦІНКА ЙОГО ЕКСПОРТНОГО ПОТЕНЦІАЛУ.....	24
2.1. Формування та реалізація експортної діяльності агросектору України.....	24
2.2 Місце України на міжнародному ринку продовольства.....	37
2.3 Роль Європейського Союзу у відновленні експортного потенціалу агросектору України в умовах війни.....	44
Висновки до розділу 2.....	49
РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЕКСПОРТНОГО ПОТЕНЦІАЛУ АГРОСЕКТОРУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ.....	51
3.1. Загрози та перспективи розвитку агросектору України.....	51

3.2. Ключові вектори розвитку агробізнесу України як базиса формування експортного потенціалу аграрного сектора країни.....	56
Висновки до розділу 3.....	65
ВИСНОВОК.....	67
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	70
РЕФЕРАТ.....	75
РЕФЕРАТ АНГЛІЙСЬКОЮ.....	76

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Макроекономічна стабільність, розуміння загальних тенденцій, змін зовнішнього і внутрішнього середовищ та можливість прогнозування є одними з головних факторів успішного ведення бізнесу та сталого економічного розвитку суб'єктів господарювання будь-якої країни. Повномасштабне вторгнення Російської Федерації у лютому 2022 р. на територію суверенної України не просто порушило усталений порядок і принципи функціонування вітчизняних підприємств, а й внесло хаос у поточні та стратегічні плани їх діяльності, підвищило до максимуму фінансово-економічні ризики.

Наслідками воєнних дій для українського бізнесу стало ускладнення логістики, руйнування ланцюгів поставок та збуту, зниження попиту на продукцію за рахунок низької платіжеспроможності населення, нестача сировини, працівників у зв'язку з міграцією населення на мобілізацією чоловіків, часткове або повне припинення роботи частини підприємств, а також фізичне знищення низки товаровиробників, у тому числі й аграрних.

Зазначені виклики, з якими зіштовхнулись вітчизняні підприємства, зокрема й аграрні, створили низку проблем та перешкод для подальшого успішного розвитку не лише українського агропродовольчого ринку, а й світового, на якому Україна була і залишається активним гравцем. Відтак, дослідження тенденцій та перспектив розвитку аграрного сектора України в умовах війни та пошуку адекватних рішень для підвищення його експортного потенціалу задля збереження позицій України на міжнародних продовольчих ринках є надзвичайно актуальним.

Грунтовні дослідження аграрного сектора України проводять вчені Київської школи економіки (KSE Агроцентр, 2022), експерти Українського Клубу Аграрного Бізнесу. Також розглядалися в роботах таких вітчизняних дослідників як Мельник Т., Мазаракі А., Поліщук І, Цибульська Е., Надвиничний С., Ярмоленко Ю., Свистун Л., Попова Ю., Штепенко К., Соколов М., Дудар Т. та інших.

Сьогодні все більше вітчизняних науковців приділяють увагу наслідкам російського вторгнення для світової економічної системи та України, а також пошуку шляхів та механізмів повоєнного відновлення нашої держави. Однак у наукових дослідженнях недостатньо ґрунтовно висвітлено можливості України щодо забезпечення світової продовольчої безпеки з урахуванням викликів війни та можливості підвищення експортного потенціалу аграрного сектора України в воєнний період, що й обумовило вибір теми нашого дослідження.

Метою дослідження є теоретичне обґрунтування, вироблення науково-методичних засад і практичних пропозицій, спрямованих на підвищення експортного потенціалу агросектору України в умовах війни.

Відповідно до поставленої мети в роботі було визначено і вирішено такі завдання:

- узагальнити та систематизувати теоретичні й практичні аспекти розвитку вітчизняного агровиробництва в умовах війни;
- визначити роль та місце аграрної галузі в забезпеченні сталого економічного розвитку країни;
- проаналізувати особливості діяльності основних галузей сільського господарства України, їх роль у зовнішній торгівлі та формуванні експортного потенціалу країни в умовах війни;
- визначити ключові вектори розвитку агробізнесу України як базиса формування експортного потенціалу аграрного сектора країни.

Об'єктом дослідження є агросектор України, його аналіз та оцінка перспектив експортного потенціалу.

Предметом дослідження є теоретичні та науково-практичні засади розвитку агросектору України в умовах війни.

Для досягнення мети та вирішення основних задач дипломної роботи застосовані різноманітні **методи дослідження**. До основних загальнонаукових методів дослідження, які використані автором, відносяться методи індукції, дедукції, синтезу, наукового абстрагування (при дослідженні основ формування та використання експортного потенціалу агросектору України), порівняння, та систематизації, табличного та графічного відображення результатів (при аналізі розвитку агросектору України та оцінці його експортного потенціалу), узагальнення (для визначення шляхів підвищення експортного потенціалу агросектору України в умовах війни).

Теоретико-інформаційну основу дослідження становлять фундаментальні положення економічної теорії, законодавча база, періодичні та монографічні

видання, матеріали міжнародних, всеукраїнських науково-практичних конференцій, статистичні матеріали Державного комітету статистики України.

Практичне значення. Сформульовані та обґрунтовані в дипломній роботі висновки та пропозиції можуть бути використані для підвищення експортного потенціалу агросектору України на практиці.

Отримані результати, які мають практичне значення, полягають у наступних положеннях:

- узагальнено та систематизовано теоретичні й практичні аспекти розвитку вітчизняного агровиробництва в умовах війни;
- визначено роль та місце аграрної галузі в забезпеченні сталого економічного розвитку країни;
- проаналізовано особливості діяльності основних галузей сільського господарства України, їх роль у зовнішній торгівлі та формуванні експортного потенціалу країни в умовах війни;
- визначено ключові вектори розвитку агробізнесу України як базиса формування експортного потенціалу аграрного сектора країни.

Структура та обсяг роботи. Дипломна робота складається із вступу, трьох розділів, висновків та списку бібліографічних посилань використаних джерел. В роботі розміщено 7 таблиць та 12 рисунків. Список бібліографічних посилань використаних джерел включає 43 найменування на п'яти сторінках.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ ЕКСПОРТНОГО ПОТЕНЦІАЛУ АГРОСЕКТОРУ УКРАЇНИ

1.1. Суть експортного потенціалу агросектору України

Одним із критичних факторів міжнародної торгівлі є зовнішньоекономічна діяльність. Організація стикається з новими мандатами, що стосуються її діяльності, що потребує вдосконалення технічних характеристик виробництва, підвищення ефективності праці на її підприємствах і покращення якості її товарів. Виконання та дотримання цих мандатів може бути досягнуто шляхом оптимального використання комплексного набору методів і структур, пов'язаних з глобальними економічними відносинами.

Основою зовнішньоекономічної діяльності країни є її участь у зовнішній торгівлі, яка складається з двох основних форм: імпорту та експорту. Основними інструментами впливу експорту на зовнішньоекономічну діяльність країни в контексті міжнародного поділу праці є просування конкурентоспроможної продукції, послуг і роботи на зовнішніх ринках. Це, у свою чергу, призводить до отримання країною надходжень в іноземній валюті, необхідних для модернізації та активізації виробничих потужностей, використання сучасних технічних, технологічних та управлінських інновацій і концепцій, а також забезпечення оперативної оплати імпортованих товарів першої необхідності.

Підтримання раціонального балансу між експортом та імпортом може ефективно сприяти формуванню позитивного платіжного балансу держави.

Аналізуючи міжнародну торгівлю, необхідно враховувати, чи має країна потенціал для експорту та які конкретні вимоги мають бути виконані, щоб бізнес успішно вийшов на зовнішні ринки. Данні аспекти пояснюють актуальність теми дослідження експортного потенціалу, і зокрема галузі аграрного виробництва.

Сільське господарство або аграрне виробництво — галузь економіки, що призначена задля забезпечення населення продовольством і отримання сировини

для промисловості. Галузь представлена майже у всіх країнах. У світовому сільському господарстві зайнято близько 1,1 млрд. економічно активного населення. [43]

Сільське господарство — це практика обробітку землі для отримання та збільшення врожайності, а також розведення домашніх тварин. Культури, вирощені в сільському господарстві, служать основним джерелом прожитку для людей, а також забезпечують тваринним кормом і клітковиною, як-от бавовна та сизаль. З іншого боку, домашніх тварин вирощують заради м'яса, вовни, молока і навіть органічних відходів, які можна використовувати як паливо. [43]

Сільськогосподарська галузь в Україні займає чільне місце в економіці країни. Завдяки своїм природним ресурсам і вигідному географічному розташуванню Україна має потенціал для процвітання сільськогосподарського сектора. Крім того, конкурентні переваги країни, такі як доступна робоча сила та низькі ставки оренди землі, відрізняють її від інших країн. Станом на 2021 рік аграрний сектор склав 10,6% валового внутрішнього продукту. Того ж року український аграрний експорт склав 27 мільярдів доларів, причому США становили 41% від загального експорту. Близько 15,8% робочої сили країни були зайняті в аграрному секторі. Ця галузь має потенціал виступати рушійною силою економічного розвитку та стимулювати зростання інших секторів.

Щоб почати дослідження експортного потенціалу, необхідно спочатку визначити деякі терміни. Відповідно до Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» експорт (або експорт товарів) — продаж українськими суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності товарів іноземним суб'єктам господарської діяльності. Це включає оплату в негрошовій формі та може передбачати або не передбачати вивезення цих товарів через митний кордон України, включаючи реекспорт товарів. Однак закон не дає визначення «експортного потенціалу». На нашу думку, це є принципово важливим, оскільки від експортного потенціалу і, як наслідок, сприяння формуванню позитивного

сальдо платіжного балансу держави залежать майбутні цілі його вдосконалення. А. Мазаракі визначає експортний потенціал як обсяг конкурентоспроможної продукції, яку виробничо-економічна система може створити та продати на зовнішніх ринках протягом певного простору та часу. Поняття експортного потенціалу регіону чи країни в цілому І. Поліщук розглядає як сукупність факторів, які визначають здатність цього регіону постачати конкурентоспроможну продукцію на зовнішні ринки. На відміну від попередніх визначень, Т. М. Мельник вважає, що експортний потенціал країни складають як внутрішні, так і зовнішні фактори. До внутрішніх факторів належать ресурсно-сировинний потенціал, промислово-виробничі можливості та кадрове забезпечення, науково-інвестиційно-інноваційний потенціал, законодавча та нормативна база, діяльність державних установ. До зовнішніх факторів належать місткість і кон'юнктура ринку, умови конкуренції, інституційний фактор як система міжнародних інститутів координації світових торгових потоків. Таким чином, реальний обсяг зовнішньої торгівлі – це те, де випробовуються конкурентні переваги національної економіки.

Експортний потенціал неупереджено об'єднаний із конкурентоспроможністю продукції, що виготовлена для продажу на світовому ринку. Зважаючи на те, що національна конкурентоспроможність має трирівневу структуру, (державна, галузеві складові, окремі підприємства) можна підтвердити, що існує щільна взаємодія між підвищенням конкурентоспроможності української продукції на світовому ринку і зростанням експортного потенціалу економіки держави. Зв'язки потенціалу економіки як можливості виробляти товари, які користуються попитом на внутрішньому та зовнішньому ринках, і конкурентоспроможністю економіки держави відображається у формулюваннях категорії конкурентоспроможності багатьох авторів. [5] Ю. Куренков та В. Попов розкривають конкурентоспроможність як спроможність національної економіки виробляти та споживати товари і послуги в умовах конкуренції з іншими товарами та послугами, що виробляються для інших країн, при цьому наслідком конкуренції має стати покращення рівня життя населення відповідно до міжнародних економічних

стандартів. Таким чином, концепція конкурентоспроможності відповідає поточному розумінню експортного потенціалу країни.

Підсумовуючи дослідження вчених щодо теоретичних аспектів «експортного потенціалу», вважаємо за потрібне виразити власну думку та розуміння даних визначень та їх взаємозв'язку. На наш погляд, експортний потенціал є незалежною підсистемою зовнішньоекономічної діяльності країни, місія якої полягає в забезпеченні конкурентних переваг національної продукції та збільшенні її присутності на зовнішньому чи світовому ринку, в межах існуючого попиту для формування економічної безпеки держави.

Здатність сільськогосподарської галузі підтримувати та відтворювати свої конкурентні переваги на світовому ринку відображається в її експортному потенціалі. Цей потенціал залежить від здатності суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності ідентифікувати та адаптуватися до умов навколишнього середовища, що постійно змінюються. Вчений С.А.Надвиничний стверджував, що експортний потенціал являє собою складну полісистему, у якій параметри кожної складової взаємопов'язані. Ця полісистема має три складові: внутрішній потенціал галузі, потенціал експортних бар'єрів і потенціал зовнішніх ринків сільськогосподарської продукції (рис. 1.1). [6]

Вітчизняні виробники сільськогосподарської продукції мають дві ключові конкурентні переваги: їхня сільськогосподарська продукція вирощується у сприятливих ґрунтово-кліматичних умовах та має висококваліфікований обслуговуючий персонал.

Сільськогосподарський сектор в Україні має конкурентні переваги завдяки доступу до багатих ресурсів для виробництва сільськогосподарської продукції, близькій близькості до світових ринків і більшій доступності земельних ресурсів в українських господарствах порівняно з європейськими країнами.

Однак конкурентні переваги сільськогосподарського виробництва в Україні обмежуються низкою чинників, серед яких найголовнішим є війна, яку Російська

Федерація розв'язала проти України.
Російська Федерація цілеспрямовано підриває економіку нашої держави шляхом блокування вітчизняного експорту.

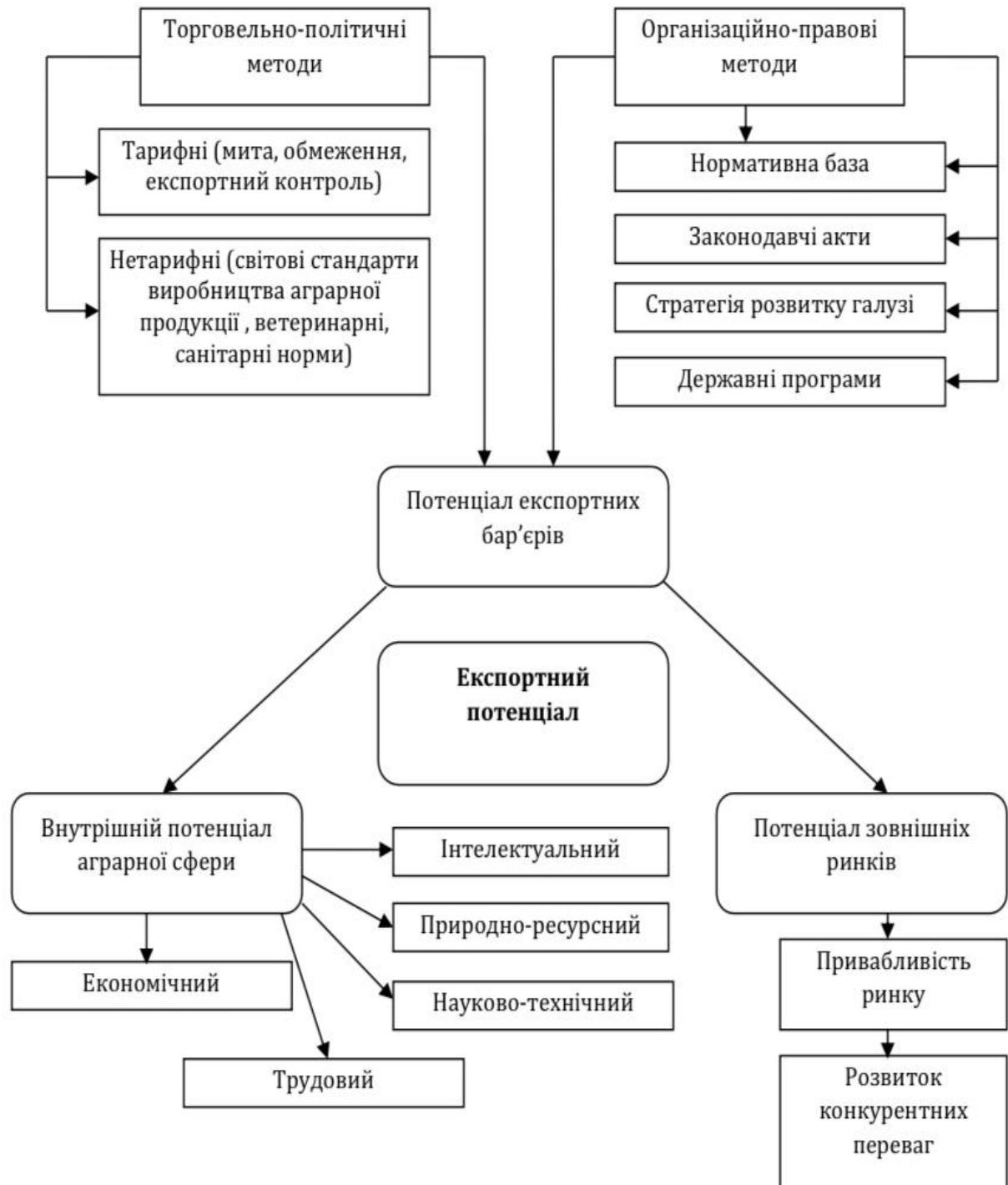

Рисунок 1.1.- Система формування експортного потенціалу аграрної сфери

Джерело: [6]

Формування та реалізація експортного потенціалу в сучасних умовах є достатньо складним процесом, який відображає спроможність суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності постійно виявляти та відтворювати свої конкурентні переваги на світовому аграрному ринку відповідно до умов середовища, що постійно змінюється.

1.2 Місце та роль аграрної галузі в забезпеченні сталого економічного розвитку країни

Макроекономічна стабільність, розуміння та можливість прогнозування загальних тенденцій змін зовнішнього і внутрішнього середовищ є головними детермінантами успішного ведення бізнесу та сталого економічного розвитку суб'єктів господарювання будь-якої країни.

Повномасштабне вторгнення Російської Федерації у лютому 2022 р. на територію суверенної України не просто порушило усталений порядок і принципи функціонування вітчизняних підприємств, а й внесло хаос у поточні та стратегічні плани їх діяльності, підвищило до максимуму фінансово-економічні ризики та звело нанівець позитивні очікування змін після пандемічної кризи, спричиненої коронавірусною інфекцією COVID-19 у 2020–2021 рр. Наслідками воєнних дій для українського бізнесу стало ускладнення логістики, руйнування ланцюгів поставок та збуту, зниження попиту на продукцію, нестача сировини та працівників, часткове або повне припинення роботи частини підприємств, а також фізичне знищення низки товаровиробників, у тому числі й аграрних.

До російського вторгнення Міністерство економіки України очікувало, що у 2022–2024 рр. вітчизняна економіка розвиватиметься завдяки прискоренню економічного зростання, в тому числі, зростанню експорту товарів і послуг. Саме експорт є одним з головних засобів сприяння економічному зростанню та інструментом активізації наявних та потенціальних конкурентних переваг національних товаровиробників на світових ринках. За базовим сценарієм, показники динаміки обсягів національного експорту

мали збільшитись на 6.5 % у 2022 р., на 7.7 % у 2023 р. та на 7.9 % у 2024 р.[7] Однак пандемія COVID-19 та війна України з Російською Федерацією, які можна вважати найбільшими викликами XXI століття, внесли корективи в економіку нашої країни та реалії життя пересічних українців і всього світу.

За даними Державної служби статистики України, у 2021 році частка агропродукції у загальному обсягу реалізованих на зовнішньому ринку вітчизняних товарів та послуг становила 41 %. Продукція сільського, лісового та рибного господарства становила 10.6 % валового внутрішнього продукту. [8] В цій галузі працює кожен п'ятий українець, а її розвиток визначено одним з пріоритетних для України, про що зазначено в Національній економічній стратегії на період до 2030 р.[9]. Стратегічна мета розвитку цього сектора економіки нашої країни до 2030 р. — набуття статусу одного з глобальних центрів продовольчої безпеки та завоювання лідерських позицій на світовому ринку з постачання продуктів харчування з високою доданою вартістю і технологічно інтенсивних сервісів для агросектору .

Аграрний сектор відіграє незамінну роль у задоволенні життєвих першорядних потреб людини — в забезпеченні його продовольством. Україна володіє найбільшим у світі сільськогосподарським потенціалом. Сільськогосподарські угіддя займають 42 млн. гектарів, або 70% загального фонду країни. 78,9% сільськогосподарських угідь — орні землі (рілля) і багаторічні насадження, 13,0% — пасовища, 8,4% — сіножаті. Найвища частка орних земель — у степових районах (70—80%) і лісостеповій зоні. Пасовища зосереджені, в основному, в Карпатах, на Поліссі та в південно-східних степових областях, сіножаті — в долинах рік лісової і лісостепової зон [43].

Україна характеризується високим ступенем освоєння земельного фонду; на сільськогосподарські угіддя припадає 60% його площі. Характерною рисою структури сільськогосподарських угідь України є загальна висока питома вага

розораних земель (80%), а в Кіровоградській, Вінницькій і Тернопільській областях він складає близько 90%. Інші площі використовуються під багаторічні насадження (1,5%), сінокоси (3,1%) і пасовища (11%). На структуру сільськогосподарських угідь впливають природні, економічні і соціальні фактори. Так, землі лісостепової зони розорані на 85,4%, землі Полісся — на 68,9% (тут майже третину площі сільськогосподарських угідь займають природні кормові угіддя). Основу посівних площ України складають посіви зернових культур (56%). Вони відіграють провідну роль у всіх областях України, особливо тих, що розташовані у степовій і лісостеповій зонах[9].

На нашу думку, в забезпеченні сталого розвитку української економіки одне з найважливіших місць належить саме аграрному сектору — галузі, яка не тільки забезпечує продовольчу безпеку, а й визначає соціальний клімат країни.

Особливістю економічного забезпечення сталого розвитку аграрної сфери є його соціально-екологічна спрямованість. Тому найважливішою метою ефективної економічної підтримки в аграрному секторі є забезпечення єдиних мінімальних соціальних стандартів і рівного соціального захисту сільського населення, незалежно від економічних можливостей країни та її окремих регіонів, на основі економічного зростання їх потенціалів. У процесі постановки тактичних і стратегічних цілей і завдань економічного забезпечення визначаються пріоритетні напрями розвитку галузі.

Основою розвитку сільськогосподарського виробництва є сільське населення, яке становить 31% (14 млн. осіб) від загальної чисельності населення України. Незважаючи на тенденцію зростання, продуктивність сільського господарства в Україні все ще відстає від інших країн.

У сільському господарстві України функціонує 75 660 суб'єктів господарювання, з них 46 012 підприємств та 29 648 фізичних осіб підприємців [15]. Розвиток аграрного сектору економіки є невід'ємною частиною стратегії відродження сільськогосподарських територій.

Незважаючи на позитивну динаміку макроекономічних показників сільського господарства, на локальному рівні спостерігається низка негативних процесів, які становлять загрозу сталому розвитку сільських громад. Для їх подолання необхідна трансформація соціально-економічних відносин у державі з метою більш активної участі сільського населення в розподілі суспільного продукту. У сучасних умовах забезпечення економічної складової сталого розвитку аграрної сфери потребує вирішення таких стратегічних завдань:

- конкурентоспроможність регіональної та національної економік;
- розвиток мінерально-сировинної бази;
- збереження та нарощування експортного потенціалу аграрного сектору з акцентом на продукти переробки та сільськогосподарську продукцію;
- розвиток обробної промисловості та її експортного потенціалу [11].

Сталий розвиток аграрного сектору в сучасних умовах неможливий без забезпечення екологічної безпеки, яка є однією з найважливіших складових національної безпеки. Для забезпечення стабільної екологічної ситуації в процесі агропромислового виробництва, на нашу думку, необхідно формувати, фінансувати та реалізовувати цільові державні та регіональні програми, спрямовані на розвиток органічного сільського господарства, раціональне використання земельних ресурсів, поліпшення якості харчових продуктів та охорони навколишнього середовища [12].

Таким чином, можна виділити два види підтримки: пряму підтримку (надання підтримки у вигляді бюджетної дотації – дотації на продукти, пільгові кредити на конверсійний період); непряма підтримка (заходи, спрямовані на надання допомоги в проходженні сертифікації, проведення лабораторних досліджень, заходи з надання інформаційно-консультаційних послуг, страхування).

У зарубіжних країнах, зокрема, в країнах Європейського Союзу, передбачені різноманітні заходи державної та регіональної підтримки розвитку органічного сільського господарства. Важливу роль у підтримці органічних виробників

відіграють також неурядові організації [12]. Важливою подією у формуванні основ сталого розвитку України та її аграрного сектору, зокрема, став Указ Президента «Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020» від 12 січня 2015 року[13]. Ця стратегія визначила цілі та показники їх досягнення, а також напрями і пріоритети розвитку країни. Метою реформ є досягнення європейських стандартів життя та гідного місця України у світі. Виконано роботу з обґрунтування цілей сталого розвитку до 2030 р. з урахуванням прийнятих на Саміті ООН 17 глобальних Цілей сталого розвитку, відповідних завдань та індикаторів моніторингу досягнення цих цілей, що відображено у відповідному Указі Президента України. Цілі Сталого Розвитку слугують об'єднуючою платформою для трансформаційних перетворень у всьому світі (рис. 1.2.).

Рисунок 1.2. - Цілі сталого розвитку

Джерело: [14]

В Україні Цілі Сталого Розвитку стали «драйвером зрушень» у багатьох сферах суспільного буття. Найбільш пріоритетними цілями ООН для забезпечення сталого розвитку аграрного сектору економіки України є: сприяння прогресивному інклюзивному економічному зростанню, повній і продуктивній зайнятості та гідній праці для всіх; створення сталої інфраструктури, сприяння всебічній та сталій

індустріалізації та інноваціям; подолання голоду, досягнення продовольчої безпеки, поліпшення харчування та сприяння сталому розвитку сільського господарства [14] .

Сьогодні розвиток сільських територій розглядається як невід’ємний аспект регіональної політики, а не окрема політична ініціатива. Декілька європейських країн включили розвиток сільських територій як частину своїх державних стратегій регіонального розвитку та стратегій розвитку окремих регіонів [15]. Крім того, політика розвитку міст як економічних центрів вийшла за межі міст і охопила сільські території. У сільській місцевості підприємництво передбачає пошук ексклюзивного поєднання ресурсів, що підвищує соціальну, екологічну та економічну цінність сільської місцевості, головним чином шляхом диверсифікації використання місцевих ресурсів, таких як земля, вода та ліс. Ця диверсифікація включає такі види діяльності, як туризм і рекреація, традиційні ремесла, спорт, професійна освіта, торгівля, інформаційні послуги та консультаційні послуги, які збільшують можливості працевлаштування в сільській місцевості [15].

Політика сільського розвитку складається з трьох основних компонентів: допомога фермерам, охорона навколишнього середовища та допомога складним інфраструктурним проектам у сільській місцевості [15]. Друге завдання, викладене в Цілях сталого розвитку, спрямоване на подвоєння ефективності сільського господарства, з особливим наголосом на впровадженні новаторських технологій. Із запровадженням земельної реформи прийшов демонтаж негативних хибних уявлень, які були пов’язані з нею. Нині ринок землі працює прозоро, дотримуючись принципів ринкової економіки, як і має бути протягом тривалого часу – у партнерстві з народами, на які Україна прагне бути схожою. Третє завдання, висвітлене в Цілях сталого розвитку, - створити стійкі системи виробництва продуктів харчування, які сприятимуть збереженню екосистем і поступовому покращенню якості земель і ґрунтів, насамперед за рахунок використання інноваційних технологій.

У таблиці 1.1. наведено показники динаміки капітальних інвестицій в Україні на охорону навколишнього природного середовища за видами природоохоронних заходів у 2006–2020 р.

Таблиця 1.1. Капітальні інвестиції на охорону навколишнього природного середовища за видами природоохоронних заходів (2006 – 2020 роки)

у фактичних цінах, тис. грн.

Рік	Усього	У тому числі на					
		охорона атмосфер- ного повітря і проблеми зміни клімату	очищенн я зворотни х вод	поводжен- ня з відходами	захист і реабілітація грунту, підземних і поверхневих вод	збережен ня біорізном а ніття і середови ща існування	інші напрям и приро- доохо- ронної діяльно- сті
1	2	3	4	5	6	7	8
2006	17580,2	842,4	3917,0	1807,9	1222,8	40,3	9749,8
2007	27709,3	3021,8	5592,5	782,0	3665,0	5,3	14642,7
2008	46795,5	16954,4	2648,9	4360,9	4094,4	382,3	18354,6
2009	29229,7	17549,5	571,1	1164,9	3297,6	26,9	6619,7
2010	36986,5	22604,2	2313,2	561,1	1958,1	9,6	9540,3
2011	62021,6	36333,3	3078,3	772,7	6434,1	103,2	15300,0
2012	31267,4	178,5	872,6	6150,6	1950,0	260,6	21855,1
2013	29337,6	884,3	3869,1	-	2105,9	3970,8	18507,5
2014	7320,3	648,2	2211,2	3044,9	420,6	-	995,4
2015	40533,0	3497,4	2076,7	2223,6	11,1	-	32724,2

1	2	3	4	5	6	7	8
2016	63674,3	413,5	8978,3	2694,9	3,8	-	51583,8
2017	88844,2	321,9	10822,6	4875,4	68,8	-	72755,5
2018	80949,8	7543,7	34521,5	2991,5	4,0	35889,1	-
2019	59826,7	3243,2	50315,4	2949,8	16,8	-	3301,05
2020	182052, 9	9731,0	59632,0	101977,2	7428,5	-	3284,2

Складено на основі [8]

Вимога дотримання Україною принципів і критеріїв сталого розвитку, узгоджених міжнародними організаціями, а також необхідність імплементації Угоди про європейську асоціацію зумовлюють необхідність дотримання в аграрній сфері. Для цього необхідно постійно зосереджуватися на розширенні інтеграційних процесів, у цьому важливому завданні відіграють вирішальну роль політики, законодавці, чиновники, органи місцевого самоврядування, науковці та безпосередні учасники аграрного ринку.

Агресивні дії Російської Федерації проти України створили низку викликів для агросектору. Щоб пом'якшити ці труднощі та підтримати посівну в Україні, 15 березня 2022 року Верховна Рада прийняла зміни до державного бюджету, які скасували обмеження щодо розміру державних гарантій на портфельній основі [16]. У результаті підвищення державних гарантій уряд розширив державну програму пільгового кредитування, зробивши її доступною для середніх підприємств з доходом до 50 млн євро на рік (на відміну від попереднього ліміту в 20 млн євро).) і великі підприємства з доходом понад 50 мільйонів євро на рік, незалежно від кількості працівників. Тепер ця зміна дозволяє аграріям отримувати доступні кредити від держави за привабливими ставками: 0% річних на період воєнного стану та один місяць після його припинення, а потім 5% річних. Фонд розвитку підприємництва відповідає за реалізацію програми шляхом співпраці та спрямування коштів через комерційні банки [16]. Ще до війни обласні адміністрації

ініціювали програму місцевих субсидій для малих фермерських господарств, яка зараз використовується як засіб підтримки малого агробізнесу, згідно з посиланням [16].

В умовах відкритої економіки вкрай важливо створити сприятливі умови, які б дозволили суб'єктам внутрішнього ринку істотно підвищити рівень своєї конкурентоспроможності. Це пояснюється тим, що зараз і все частіше в майбутньому їм доведеться конкурувати з іноземними фірмами, які є набагато більш просунутими, а не тільки між собою [17]. Щоб захистити вітчизняний аграрний ринок і забезпечити максимальне зближення законодавства з європейськими аналогами, необхідні більш дієві заходи. Це й відновлення біржової торгівлі як основного засобу об'єктивного визначення ринкових цін, стимулювання розвитку сервісної кооперації та консалтингу, впровадження науково обґрунтованих відносин ринку землі, удосконалення антимонопольного регулювання, посилення захисту власності, впровадження сучасних систем контролю якості продукції, вирішення проблемних питань сільського розвитку та екологічних проблем [18]. Завдяки співпраці бізнесу та місцевого самоврядування ситуація в сільській місцевості може суттєво змінитися, що призведе до створення нових можливостей для працевлаштування та розширення можливостей молоді. Розвиток сільської економіки є процедурою, яка має позитивний вплив на місцеву громаду, сільських жителів, місцевий бізнес та владу [15]. Досягнення сталого розвитку сільського господарства можливе через гармонійну взаємодію всіх складових економічної системи. Важливою є обґрунтована концепція розвитку сільського господарства, яка відповідає сучасним вимогам і може бути практично реалізована як на рівні окремих складових, так і галузі в цілому.

Висновки до розділу 1

Спроможність експортувати сільськогосподарську продукцію відображає те, як суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності здатні постійно визнавати та відтворювати свої конкурентні переваги на світовому сільськогосподарському ринку, адаптуючись до умов зовнішнього середовища, що постійно змінюються.

Посилення цієї спроможності вимагає від українських агровиробників зосередитися на диверсифікації своєї продукції відповідно до тенденцій у світовій структурі продовольчої торгівлі та збільшенні частки продукції, яка має стабільний попит на світовому ринку. Крім того, для вітчизняного сільськогосподарського виробництва важливо віддавати перевагу продукції з високою доданою вартістю та тій, що потребує екстенсивної переробки.

Аграрний сектор відіграє вирішальну роль у досягненні сталого розвитку української економіки, оскільки він не лише гарантує продовольчу безпеку, а й суттєво впливає на соціальний клімат країни.

Агропромисловий сектор України займає значну вагу в економіці більшості країн з ринковою системою, оскільки він перебуває на нинішньому етапі економічного розвитку. Цей сектор підтримується високим ступенем енергетичної безпеки, широким спектром агротехнічних прийомів і екологічно свідомих практик, які спираються на сучасні джерела енергії та стійкі методи землеробства. Досягнення сталого розвитку в цьому секторі залежить від встановлення довгострокової єдності та взаємозалежності щодо виробничого потенціалу, людських ресурсів та збереження навколишнього середовища. Ключем до забезпечення сталого розвитку сільського господарства та суміжних галузей є ефективне управління внутрішніми та зовнішніми впливами, а також врахування необхідності інтеграції всіх залучених компонентів. Важливо розуміти, що сталість полягає не лише у пом'якшенні проблем, спричинених людиною, а й у якості основи для максимального використання потенціалу агропромислового сектора.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ РОЗВИТКУ АГРОСЕКТОРУ УРАЇНИ ТА ОЦІНКА ЙОГО ЕКСПОРТНОГО ПОТЕНЦІАЛУ

2.1. Формування та реалізація експортної діяльності агросектору України

Україна – велика аграрна країна, яка експортує велику кількість сільськогосподарської продукції. Агросектор України є невід’ємною частиною глобальної економіки. Експорт української сільськогосподарської продукції у 2021 році становив 27 млрд. дол. США (41% від загальноукраїнського експорту. Міністр аграрної політики та продовольства Микола Сольський повідомив, що Україна в 2022 році експортувала сільськогосподарської продукції не менш як на \$23 млрд. І хоча показник 2022 року на 15% менше за рекорд 2021 року — \$27 млрд., торішній показник вартості експорту став другим за часів незалежності України [8].

Сільське господарство — це галузь агропромислового комплексу, що відповідає за виробництво та переробку сільськогосподарської продукції. Україна, провідний світовий експортер соняшникової олії та зерна, має величезний потенціал. У 2020 році через пандемію в Україні суттєво скоротилося виробництво та експорт сільськогосподарської продукції. Проте досвід інших країн показав, що сільськогосподарська галузь залишається більш адаптивною та стійкою до наслідків пандемії, ніж інші галузі. Тому у 2021 р. спостерігаємо зростання сільськогосподарської продукції вітчизняного виробництва майже на 48%. Отже, можемо констатувати, що сільське господарство виявилось менш вразливим до економічних наслідків пандемії, навіть попри періодичні локдауни.

Сільське господарство відіграє важливу роль у харчовій промисловості, сприяючи харчовій та економічній стабільності нашої країни. Більше того, вона стала основною національною експортною галуззю, випереджаючи металургію за доходами, отриманими від експорту. До основної продукції сільського господарства з експортним потенціалом відносяться зернові культури та незмінно

популярна соняшникова олія.

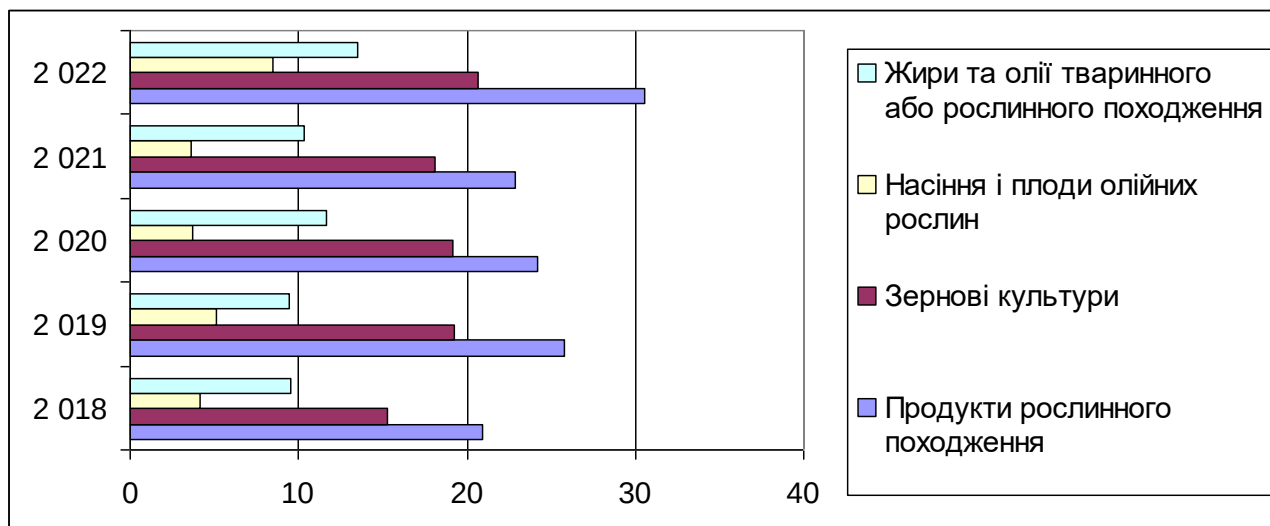

Рисунок 2.1. - Частка продукції рослинництва, жирів та олій рослинного або тваринного походження у загальному експорті, %

Складено на основі [8]

Вартість експорту плодів та насіння олійних культур з України за підсумками 2022 року становила майже \$3,8 млрд., що на 54% більше, ніж у 2021 році. Експорт ріпаку у натуральному вигляді збільшився з 2,7 млн. т. у 2021 році до 3,1 млн. т. у 2022 році, а соєвих бобів, відповідно, з 0,9 млн. т. – до показника у 2,0 млн. т. Стрімке зростання експорту показав соняшник - з 0,08 млн. т. у 2021 році до 2,8 млн. т. у 2022 році. У 2022 року Україна продовжила подальше закріплення позицій Європейського Союзу серед ринків збуту насіння та плодів вітчизняних олійних культур. У 2021 році країни цього регіону закупили понад 3/4 від всього обсягу постачання олійних культур з України [8].

У групі олій та жирів ключовим товаром для експортних ринків залишається соняшникова олія. У 2022 році її експорт з України становив 4,3 млн. т. — на 16% менше, ніж 2021 року. Виручка від реалізації соняшникової олії становили \$5,5 млрд., тобто на 14% нижче, ніж у 2021 році [8].

Через військову агресію з боку Російської Федерації та довготривале блокування українських морських портів у порівнянні з 2021 роком спостерігалось зменшення об'ємів постачання більшості продукції з зернової групи. Зокрема:

обсяги експорту ячменю знизився у порівнянні з 2021 роком на 3,6 млн. тонн і становили 2,1 млн. тонн; експорту пшениці становив 11,2 млн. тонн - на 44% менше, ніж у 2021 році; експорт жита скоротився на 61%, склавши близько 53 тис. тонн; кукурудзи експортовано 25,0 млн. тонн - на 1% більше показника минулого року у 24,7 млн. тонн [20].

Але незважаючи на це, Україна продовжує бути одним з лідерів у постачанні пшениці, ячменю, кукурудзи, олій, насіння соняшнику та ріпаку. Частка нашої країни у глобальному експорті лише зернових становила 10 % у 2020/2021рр. та 14 % у 2021/2022 рр.

Таким чином, саме рослинництво є основною галуззю сільського господарства України, на яку припадає близько 93 % орних земель країни [20]. Під посівами зернових та зернобобових знаходиться найбільше земель. Упродовж останнього десятиліття збільшуються площі під соняшником, а під картоплею та плодовими та ягідними культурами – скорочуються. Скоротилася майже вдвічі посівна площа і під цукровими буряками (з 501 тис га до 220 тис га) (табл. 2.1). Зазначені тенденції пов'язані, передусім, з ринковою кон'юнктурою та зростанням попиту на продукцію зернових та олійних культур на світових ринках.

Таблиця 2.1. - Посівна площа під сільськогосподарськими культурами в Україні у 2010–2021 рр., тис. га

	Площа посівна уточнена сільськогосподарських культур, тис.га				Площа насаджень культур плодових та ягідних (загальна)	
	культури зернові та зернобобові	буряк цукровий фабричний	соняшник	картопля	культури овочеві / vegetables	
1	2	3	4	5	6	7
2010	15 090	501	4 572	1 408	465	255
2011	15 724	532	4 739	1 439	501	255
2012	15 449	458	5 194	1 440	498	255
2013	16 210	280	5 051	1 388	488	253
2014*	14 801	331	5 257	1 348	467	239
1	2	3	4	5	6	7
2015*	14 739	237	5 105	1 291	446	235

2016*	14 401	292	6 073	1 312	447	224
2017*	14 624	316	6 034	1 323	445	226
2018*	14 839	276	6 117	1 319	439	228
2019*	15 318	222	5 928	1 309	452	225
2020	15 392	220	6 457	1 325	464	219
2021*	15 995	227	6 622	1 283	460	217

* Дані наведено без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях

Складено на основі [8]

У 2022 р. нашою країною було засіяло майже на 30 % менше сільськогосподарської продукції, ніж у 2021 року. Більш за все зменшилися обсяги посівної ярої кукурудзи, а через проблеми з технікою, паливом, логістикою та агровиробники переходять на вирощування більш дешевих культур. З лютого 2022 р. в Україну практично весь аграрний сектор опинився у небезпеці, найгостріше стояло питання посівної кампанії. У 2022 р. під урожай озимими зерновими було засіяно 7.6 млн. га, що на 7 % нижче, ніж показник роком раніше (8.2 млн. га), та майже збігається з площею в 2020 р. Площа у 2022 р. під урожай озимової пшениці становила 6.5 млн. га, що на 5 % менше ніж у 2021 р., під жито – 108,5 тис. га, що на 39 % менше, ніж у 2021 р., а під озимим ячменем – 969,0 тис. га, що на 15 % менше ніж в минулому році [8].

Через військові дії в Україні сталося суттєве скорочення площ, доступних для збирання. Велика частина земель через окупацію, постійні обстріли та мінування території, опинилася за межею фізичної можливості її обробітку. Насамперед, це території Запорізької, Луганської, Миколаївської, Херсонської, Донецької, Сумської, Харківської, Чернігівської областей.

За інформацією Державної служби статистики України, за останні роки зростала урожайність усіх видів сільськогосподарських культур. Найбільше (майже удвічі) зросла урожайність таких сільськогосподарських культур, як цукровий буряк, соняшник, зернові та зернобобові. І якщо у 2020 р. погані погодні умови стали причиною зменшення врожайності основних сільськогосподарських культур, то у 2021 р. суттєво зросли показники урожайності: цукрових буряків – на

15 %, соняшнику – на 21.8%, зернових та зернобобових – на 26.8 %, також зростала урожайність картоплі та овочевих культур, але меншими темпами, відповідно на 6 % та 4 %.

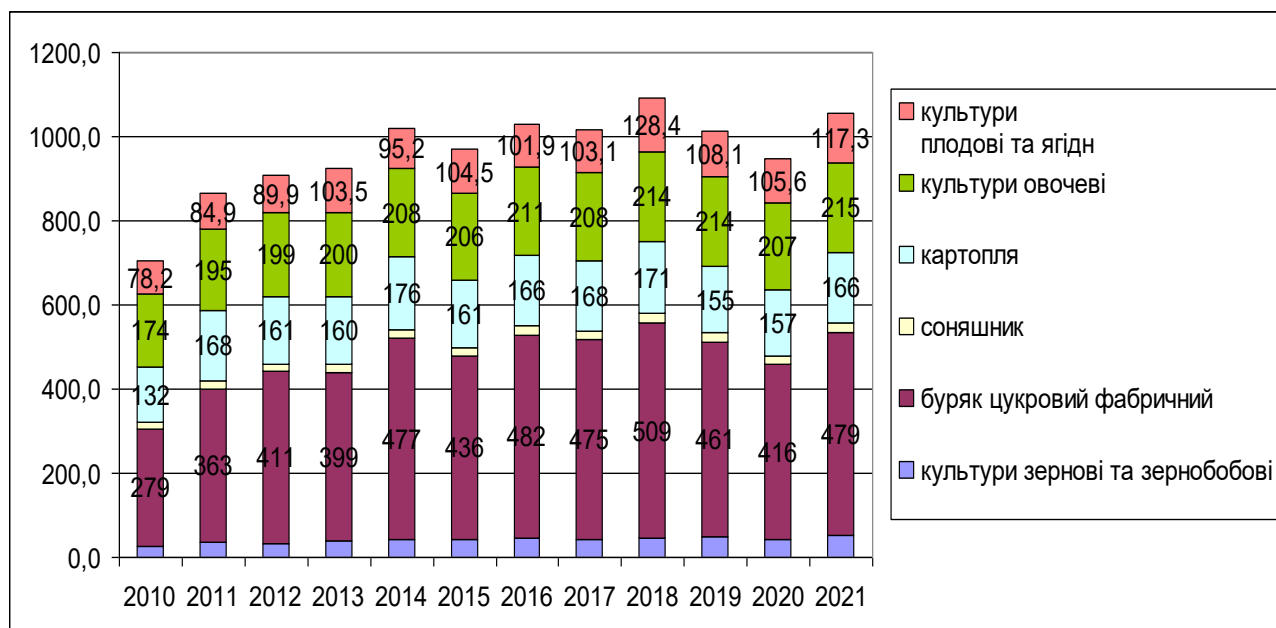

Рисунок 2.2.- Урожайність сільськогосподарських культур 2010-2021 р., ц. з 1 га зібраної площі

Складено на основі [8]

Як зазначають аналітики Latifundist.com, урожайність соняшнику за 2022 рік знизилася на 20% від середнього рівня. Незважаючи на початкові негативні прогнози, урожайність озимих зернових, як повідомляється, досить висока, за даними тих же аналітиків.

Важливо визнати, що незважаючи на песимістичні прогнози, виробництво зерна в Україні перевищує внутрішню потребу вдвічі. У світлі поточного глобального клімату та російської військової агресії першочерговою метою України має бути забезпечення внутрішнього ринку економічно вигідними сільськогосподарськими товарами та розширення її експортних можливостей. Щоб досягти цього, Україна має підтримувати існуючі міжнародні партнерства, одночасно покращуючи ефективність структури експорту, сприяючи його постійному зростанню та розширюючи співпрацю з іншими країнами на світовому

продовольчому ринку. Не менш важливою галуззю для України традиційно було і тваринництво (Рис. 2.3).

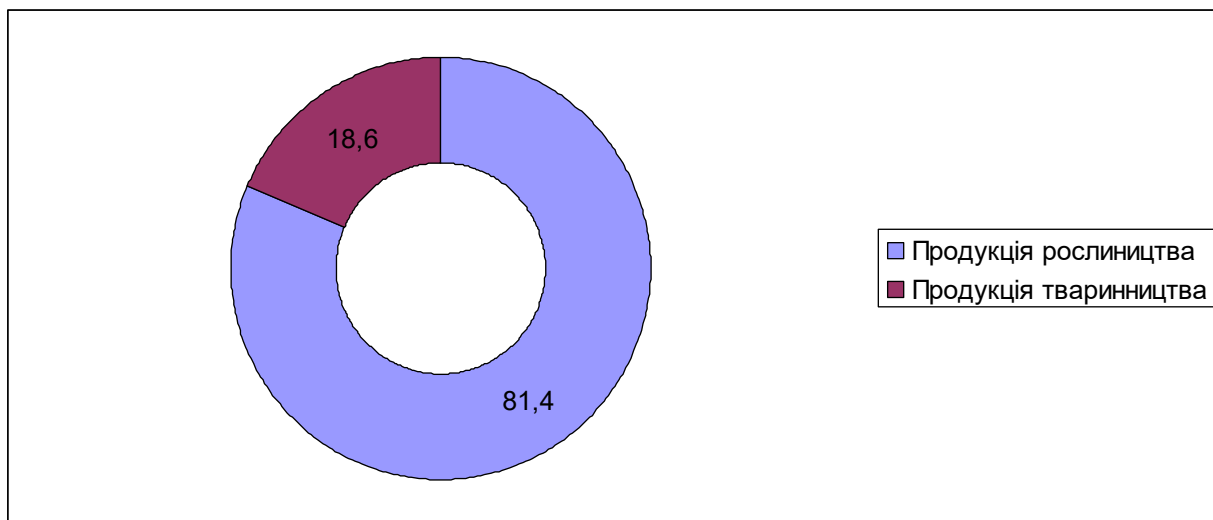

Рисунок 2.3.- Структура продукції сільського господарства у 2021 році (%).

Складено на основі [8]

За даними Державної служби статистики України, з 2015 р. по 2021 р. загальне поголів'я великої рогатої худоби в нашій країні скоротилося на 29% за рахунок скорочення голів корів, овець та кіз – на 17%, свиней – на 21%, птиці – на 1% (табл. 1).

Зміни, що відбулися, обумовлені декількома причинами, насамперед через те, що вирощування та утримання сільськогосподарських тварин є технологічно складнішим процесом і менш прибутковим, ніж рослинництво. Отже, більші вітчизняні виробники в сільськогосподарській галузі віддають перевагу більш ефективним бізнес-моделям. Як наслідок, якщо в рослинництві продовжується зростання обсягів виробництва, то вітчизняне виробництво м'ясо-молочної продукції вийшло на плато.

Згідно з довідкою [21], Україна впала з попередньої трійки лідерів на світовому ринку яловичини та телятини, а також колишнього восьмого місця на ринку вершкового масла.

Станом на 1 січня кількість сільськогосподарських тварин у сільському господарстві України можна спостерігати за допомогою таблиці 2.2, яка відображає динаміку цієї чисельності в тис. голів тварин.

рік	Велика рогата худоба	у т.ч. корови	Вівці та кози	Птиця свійська	Свині
2015*	3 750	2 167	1 325	203 986	7 079
2016*	3 682	2 109	1 315	201 668	6 669
2017*	3 531	2 018	1 309	204 831	6 110
2018*	3 333	1 919	1 269	211 654	6 025
2019*	3 092	1 789	1 205	220 486	5 727
2020*	2 874	1 673	1 140	200 652	5 876
2021*	2 644	1 544	1 094	202 243	5 609

**Дані наведено без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях.*

Складено на основі [8]

Водночас, завдяки прийнятним для більшості населення України цінам, м'ясо птиці в останні роки займає лідируючі позиції у ниші м'яса в нашій країні завдяки тому, що птахівництво стрімко розвивається і є найбільш мобільною та ефективною галуззю.

За даними Міністерства аграрної політики та продовольства України, станом на 01 травня 2023 року в усіх категоріях господарств чисельність поголів'я великої рогатої худоби становила 2549,8 тис. голів, що на 7,8% менше порівняно з відповідним періодом 2022 року, з них у сільськогосподарських підприємствах налічується 937,0 тис. голів (на 1,0% менше), у господарствах населення – 1612,8 тис. голів (на 11,3% менше) [41].

Чисельність поголів'я корів, становила 1355,2 тис. голів, що на 7,2% менше порівняно з відповідним періодом минулого року, з них у сільськогосподарських підприємствах налічується 390,4 тис. голів (на 0,8% менше), у господарствах населення – 964,8 тис. голів (на 9,5% менше) [41].

Чисельність поголів'я свиней становила 4960,1 тис. голів, що на 7,2% менше порівняно з відповідним періодом минулого року, з них у сільськогосподарських

підприємствах налічується 3177,4 тис. голів (на 7,1% менше), у господарствах населення – 1782,7 тис. голів (на 7,3% менше) [41].

Чисельність поголів'я овець та кіз становила 1137,6 тис. голів, що на 6,9% менше порівняно з відповідним періодом минулого року, з них у сільськогосподарських підприємствах налічується 152,0 тис. голів (на 1,5% менше), у господарствах населення – 985,6 тис. голів (на 7,6% менше) [41].

Чисельність поголів'я птиці становила 176,6 млн голів, що на 6,3% більше порівняно з відповідним періодом минулого року, з них у сільськогосподарських підприємствах налічується 106,2 млн голів (на 15,6% більше), у господарствах населення – 70,3 млн голів (на 5,2% менше) [41].

Все це ще раз підтверджує, що галузь тваринництва (ВРХ, МРХ, свинарство, вівчарство, козівництво) в Україні переживає не найлегші часи. Можемо відзначити критичне скорочення поголів'я ВРХ та кризи в роботі молочного та м'ясного скотарства.

Не менш важливим напрямком національної галузі тваринництва є бджільництво. Як слушно відмічає Т. Дудар [22], сьогодні українське бджільництво є тією сферою економічної діяльності, яка формує ринок продукції галузі, надає можливість розвитку як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках та забезпечує зайнятість населення. Сприяло цьому динамічне зростання споживчого попиту на український мед на світовому ринку. На сьогодні частка України у світовому обсягу виробництва меду становить близько 6 % [22].

Попит споживачів на органічну продукцію в країнах з розвинутою економікою продовжує зростати. Органічне виробництво набуває все більшої популярності в світі та на сьогодні охоплює 172 країни, що вирощують органічну продукцію на землях площею 43,7 млн. га (0,99% від загальної кількості сільськогосподарських угідь) [33]. України впродовж останніх років нарощувала обсяги виробництва органічної продукції.

На початку 2011 року в Україні працювало близько 140 сертифікованих органічних господарств, які використовували близько 290 тис. га сільськогосподарських угідь [34].

В Україні станом на 31.12.2021 року налічується 422 тис. га земель, зайнятих під органічним виробництвом, що дорівнює приблизно 1% від земель сільськогосподарського призначення країни [40].

Рисунок 2.4.- Органічна карта України станом на 31.12.2021

Джерело: [40]

В середньому країни Європейського Союзу мають 8,1% органічних земель, з найбільшою часткою в Австрії (26%), Естонії (22%) та Швеції (20%). Серед лідерів за розмірами площі - Іспанія (2,4 млн. га), Франція (2,2 млн. га), Італія (2 млн. га), Німеччина (1,6 млн. га) [35].

Станом на 31.12.2021 року, компаній, які працюють в органічному секторі наразі в Україні нараховується 528 органічних операторів (тобто і виробників, і

переробників, і компаній, які займаються експортом чи імпортом). Із них – 418 виробників, сертифікованих за стандартом, що еквівалентний органічному законодавству Європейського Союзу та NOP (США) [40].

Загалом в Європі близько 430,8 тисяч виробників органічної продукції (343,6 тис. з них - в Європейському Союзі). Найбільші за кількістю виробників країни - Італія, Франція, Іспанія, Німеччина та Греція [35].

Український експорт органічних продуктів до країн Європи, зокрема до країн Європейського Союзу, Швейцарії та Норвегії, у 2022 році перевищив експорт 2021 року на 15,3% [36].

Експорт органічної продукції до країн Європи склав 226,4 тисяч тонн у 2022 році (цей показник у 2021 році становив 196,4 тисяч тонн). Лідером серед торговельних партнерів органічної української агропродукції продукції у 2022 році були Нідерланди — було поставлено 101 тисячу тонн органічної продукції або майже 45% українського органічного експорту. Серед лідерів споживачів українського органічного експорту є також Німеччина (15% всього експорту або 33,1 тис. тонн), Австрія (12% або 27,3 тис. тонн), Швейцарія (8% або 17,7 тис. тонн) та Польща (6% або 13,4 тис. тонн) [36].

Майже 40% усього експорту органічної продукції припало на кукурудзу (89,6 тис. тонн). Серед топових експортних продуктів у 2022 році також соя (15% або 33,7 тис. тонн), пшениця та спельта (11% або 24,2 тис. тонн), макуха соняшника (6% або 13,2 тис. тонн), насіння соняшника (6% або 13 тис. тонн) та олія соняшникова (3,5% або 8 тис. тонн) [36].

Робота ринку органічної продукції регулюється Законом України «Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції» (Редакція від 27.05.2022) [37] та Постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку (детальних правил) органічного виробництва та обігу органічної продукції» від 23 жовтня 2019 р. № 970 [38].

Найбільш поширеним стандартом серед органічних виробників в Україні є органічний стандарт Європейського Союзу 834/2007 та 889/2008, який використовується як для експорту, так і для внутрішнього ринку. Залежно від цільового стандарту також застосовуються інші стандарти, включаючи Bio Suisse (Швейцарія), KRAV (Швеція), NOP (США), Bioland I Naturland (Німеччина), Soil Association (Великобританія) [39].

України займає провідні позиції, серед експортерів органічної продукції та входить в ТОП 10 за темпами збільшення органічних земель[35].

У 2020/2021 рр. Україна також увійшла в ТОП-10 світових постачальників меду (5 місце), свиней (6 місце), м'яса птиці (7 місце), сухого молока (8 місце), великої рогатої худоби, вершкового масла та сухого знежиреного молока (9 місце), сиру і молока (10 місце) [21]. Частка продукції тваринного походження та продукції рослинництва в загальному обсязі експорту агропродукції України у 2017–2022 рр. зросла, в той час як суттєво знизились показники товарів готових харчових продуктів (табл. 2.3).

Таблиця 2.3. - Товарна структура експорту аграрної продукції України у 2017 -2022 рр., млрд. дол. США

Товарні групи (за УКТ ЗЕД)	2017		2018		2019		2020		2021		2022	
	V	%	V	%	V	%	V	%	V	%	V	%
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
1. Живі тварини; продукти тваринного походження	1,11	6,19	1,21	6,45	1,28	5,73	1,19	5,32	1,35	4,83	1,5	6,27
2. Продукти рослинного походження	9,22	51,46	9,89	52,65	1,29	57,93	11,88	53,25	15,54	55,74	13,5	57,35

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
3. Жири та олії тваринного або рослинного походження	4,61	25,7 2	4,5	23,9 5	4,73	21,23	5,75	25,75	7,04	25,2 5	5,9 5	25,3 1
4. Готові харові продукти	2,83	15,7 8	3,02	16,0 8	3,22	14,45	3,36	15,06	3,79	13,5 9	2,5 0	10,6 2
8. Шкури необроблені, шкіра вичинена	0,15	0,85	0,17	0,88	0,15	0,67	0,13	0,6	0,17	0,59	0,1	0,44
Усього	17,9 1	-	18,7 8	-	22,2 9	-	22,3 1	-	27,8 7	-	23, 5	-

Складено на основі [8]

2022 рік міг би стати рекордним для України за обсягом експорту за всю історію нашої незалежності. Але військова агресія Російської Федерації знищила всі досягнення, які мала Україна щодо експортного потенціалу, крім того, поставила під загрозу світову продовольчу безпеку, гарантом якої також є і Україна, заблокувавши вітчизняні порти у Азовському та Чорному морях. Саме морем наша країна перевозила 62% загальної доларової вартості товарів, залізницею – 12%, автомобільним транспортом – 23 % [23]. Відтак, Україна, за підтримки європейських партнерів, сьогодні змушена шукати альтернативні шляхи експорту, в тому числі, і сільськогосподарської продукції.

Найбільш затребуваною продукцією аграрного сектору на зовнішніх ринках залишаються олійні культури, зернобобові та зернові. За даними Міністерства аграрної політики та продовольства України загалом експорт з України зернових, зернобобових та борошна за 2022/2023 зменшився більш, ніж на 29% порівняно з попереднім роком (табл.2.4.).

Причиною різкого зниження торгівельної активності став не лише сам факт вторгнення Російської Федерації на територію України, але й ситуація, яка склалася внаслідок цього вторгнення: руйнування виробничих потужностей, відсутність

ресурсів для виробництва, порушення логістичних процесів та структурні зміни на ринку робочої сили (зовнішня і внутрішня міграція населення, мобілізація).

Таблиця 2.4. - Експорт з України зернових, зернобобових (з продуктами їх переробки) та борошна 2022/2023 маркетинговий рік, тис. тонн станом на 03.02.2022 (дані Держмитслужби)

	Всього за маркетинговий рік			лютий		
	2022/2023	2021/2022	Відносна зміна до попереднього періоду	2023	2022	Відносна зміна до попереднього періоду
Зернові та зернобобові, всього	27456	39120	70,18	480	647	74,19
Пшениця	9843	17200	57,23	107	146	73,29
Ячмінь	1827	5483	33,32	9	1	900,0
Жито	12,8	156,8	8,16	0	0,3	0
Кукурудза	15680	16015	97,91	362	497	72,84
Борошно пшеничне, тис. тонн	81,2	62,8	129,30	1,9	0,2	950,0
Борошно інше, тис. тонн	3,8	1,1	345,45	0	0	0
Борошно разом, тис. тонн у перерахунку на зерно, тис. тонн	85,0	63,9	133,02	1,9	0,2	950,0
Експорт разом (зерно+борошно)	27570	39205	70,32	483	647	74,65

Складено на основі [8]

Український агросектор зазнав великої шкоди. За розрахунками Київської школи економіки на 10 листопада 2022 р. прямі збитки аграрного сектору України внаслідок війни з Російською Федерацією сягають 6,6 млрд. дол. США, в той час як непрямі втрати аграрного сектору оцінено у 34,25 млрд. дол. США [24].

Основними проблемами аграрного сектору, що спричинені військовими діями в Україні є наступні:

1. Окупація, замінування та ведення бойових дій на частині українських територій: руйнування виробничих потужностей, відсутність кормів для тварин, знищення об'єктів критичної інфраструктури, проблеми організації посівної компанії, зупинка роботи сільськогосподарських підприємств.

2. Зменшення обсягу внутрішнього ринку та зниження купівельної спроможності більшості українців. Дефіцит споживання українцями м'ясних і молочних продуктів, який спостерігався ще до війни, у воєнний час суттєво зріс.

3. Недостатність ресурсів для сільськогосподарського виробництва: брак кормів, нестача засобів захисту рослин, дефіцит палива, проблеми з матеріально-технічним забезпеченням, дефіцит окремих видів добрив, а також рост цін на засоби виробництва аграрного сектору.

4. Проблеми з робочою силою: внутрішня та зовнішня міграція, мобілізація до ЗСУ, психологічні проблеми кадрів (робота в постійному стресі та тривозі).

5. Проблеми з логістикою: руйнування транспортної інфраструктури, блокування експорту сільськогосподарської продукції (зокрема, портів), розрив логістичних ланцюгів всередині країни, так і назовні.

5. Крадіжки української сільськогосподарської техніки та продукції та інше.

Вищезазначені проблеми негативно впливають на роботу агросектору нашої країни та економіки в цілому та потребують негайного вирішення.

2.2 Місце України на міжнародному ринку продовольства

З 24 лютого 2022 року було введено воєнний стан на всій території України. Військове вторгнення Російської Федерації на територію України та введення воєнного стану вплинуло на всі сфери життєдіяльності та всі економічні державні, та соціальні в Україні. Значних втрат зазнала економіка нашої країни. Порушена можливість експорту всіх товарів, у тому числі і товарів агросектору України.

У 2021 році Україна, за даними Міністерства аграрної політики та продовольства України, забезпечила світовий ринок обсягом продовольства, якого

вистачить для харчування близько чотирьохсот мільйонів людей, не враховуючи населення України. Наша країна була одним з провідних постачальників продовольства на світовий ринок. У 2021 році ми експортували аграрну продукцію до 191 країни світу. За підсумками 2021/2022 маркетингового року наша країна посіла провідні позиції серед експортерів соняшникової олії, соняшникового шроту, ячменю, проса, кукурудзи, ріпаку та пшениці. Експорт української аграрної продукції є важливим не лише для України, а насамперед для всього світу, особливо тих країн, де вирує голод.

У 2022р. експорт товарів становив 44,1 млрд.дол. США, або 64,9% порівняно із 2021р., імпорт – 55,2 млрд. дол., або 75,9%. Основою українського експорту, як і раніше, залишається сільське господарство. Це продукція рослинництва (переважно рослинні олії та зерно), продукція тваринництва (м'ясо, птиці, жива худоба) та готові продукти харчування. Так, за минулий рік було експортовано агропродукції на загальну суму 23,6 млрд. дол. США, що становить 54 % загальноукраїнського експорту.

Велику частку в експорті все ще займає металургія. Але її обсяги 2022 року, порівняно з 2021 роком, впали втричі. Вдвічі скоротився і експорт продукції хімічної промисловості та на 28% впало постачання машин (не транспортних засобів) та обладнання.

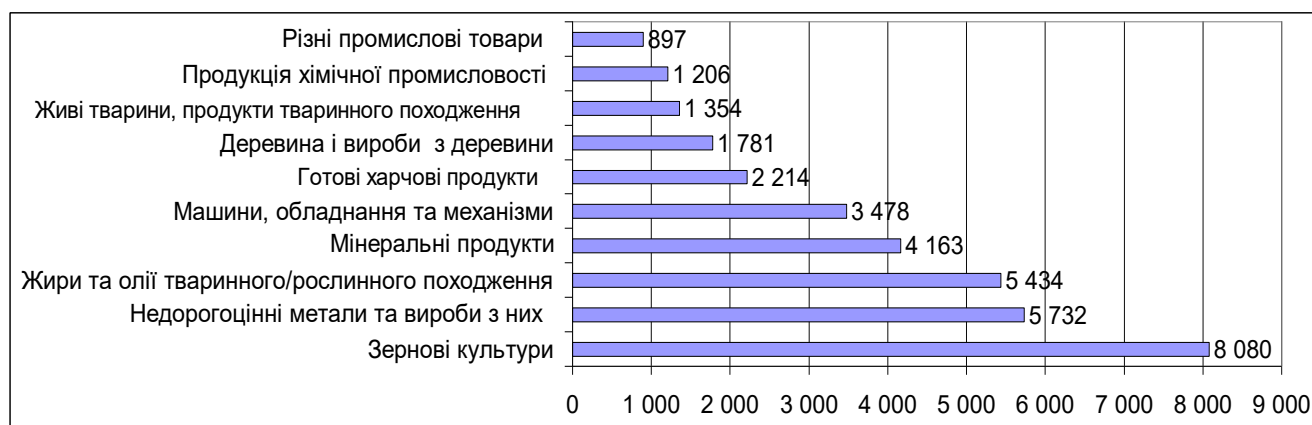

Рисунок. 2.5.- ТОП-10 позицій українського експорту за 11 місяців 2022 року, млн. дол.

Складено на основі [8]

Найбільшу частку в українському експорті продукції агропромислового комплексу (АПК) займає продукція рослинництва. В 2022 році на неї припадає 13,5 млрд. дол. США або ж 58% загального експорту продукції АПК. Такого показника вдалося досягти за рахунок торгівлі зерновими культурами.

Далі слідують олії рослинного, жири та тваринного походження, які були експортовані на загальну суму 5,9 млрд. дол. США і становлять 25% українського експорту продукції АПК в 2022 році. Соняшникової олії в даному сегменті було експортовано найбільше. З сегменту готових продуктів торік було експортовано продукції на 2,5 млрд. дол. США, що становить 11% українського експорту продукції АПК. Основу експорту склала макуха соняшника, яка йде як готовий корм для тварин. Найменша експортна виручка надійшла від галузі тваринництва. Так, в 2022 році було експортовано даної продукції на суму 1,5 млрд. дол. США, що становить лише 6% загального експорту продукції АПК. Основою експорту продукції тваринництва стало м'ясо птиці (Рис. 2.4) [8].

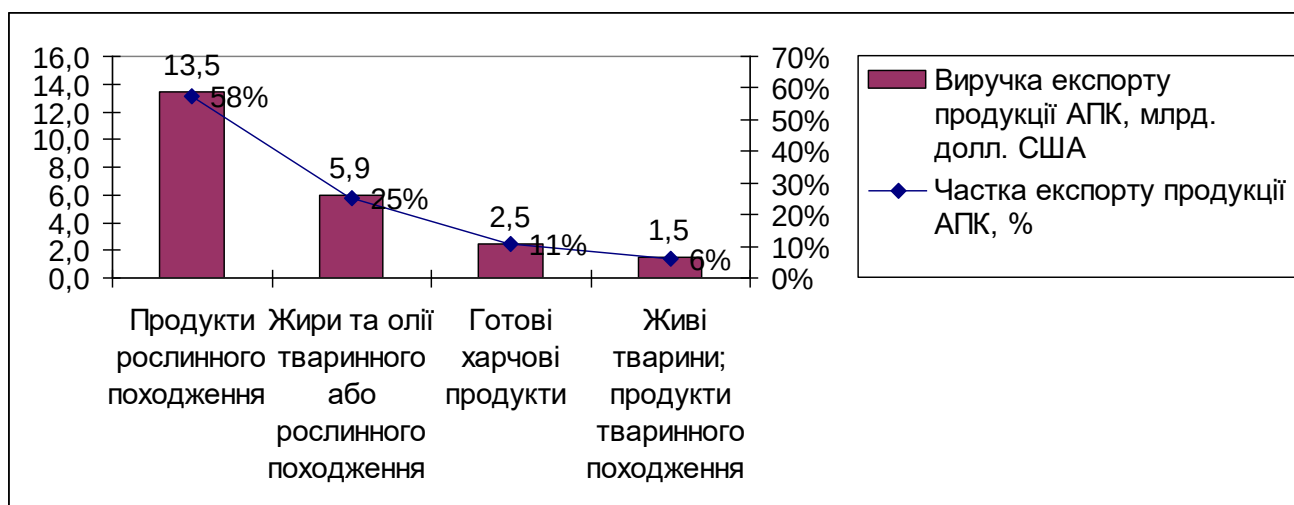

Рисунок 2.6. - Товарна структура експорту аграрної продукції України в 2022 році (млрд. дол. США; %).

Складено на основі [8]

Що стосується імпорتنих поставок агропромислових товарів в Україну, доходи від імпорту є помітно нижчими порівняно з експортом. За даними Міністерства аграрної політики та продовольства України, у 2022 році такої продукції було імпортовано на 6,0 млрд доларів, що становить 11% від усього імпорту України. У

2022 році спостерігалось зниження на 23% порівняно з даними про сільськогосподарський імпорту попереднього року.

Розглядаючи склад імпорту сільськогосподарської продукції, стає зрозуміло, що найбільшу кількість становить готова продукція. Цієї готової продукції минулого року імпортовано на суму 2,6 млрд. доларів США, що становить 43% від загального обсягу імпорту агропродукції. Більшу частину цих коштів було спрямовано на імпорту алкогольних напоїв.

Імпорту тютюнових виробів є важливою галуззю, але її перевершує за обсягом імпорту рослинна продукція, яка принесла 1,9 мільярда доларів доходу у 2022 році. Це зниження на 0,2 мільярда доларів порівняно з попереднім роком для США. Найбільшою категорією серед рослинних продуктів були фрукти та горіхи. Вартість уваги також обсяг імпорту тваринницької продукції, який у 2022 році становив 1,2 млрд доларів, що становить 20% від загального сільськогосподарського імпорту України. Риба була основною тваринницькою продукцією, імпортованою минулого року. Серед усіх сегментів аграрної промисловості найнижчий обсяг імпорту мали жири та олії як тваринного, так і рослинного походження, лише на 0,3 млрд доларів у 2022 році. Найбільший обсяг імпорту за цей період мала пальмова олія (див. рис. 2.5) [8].

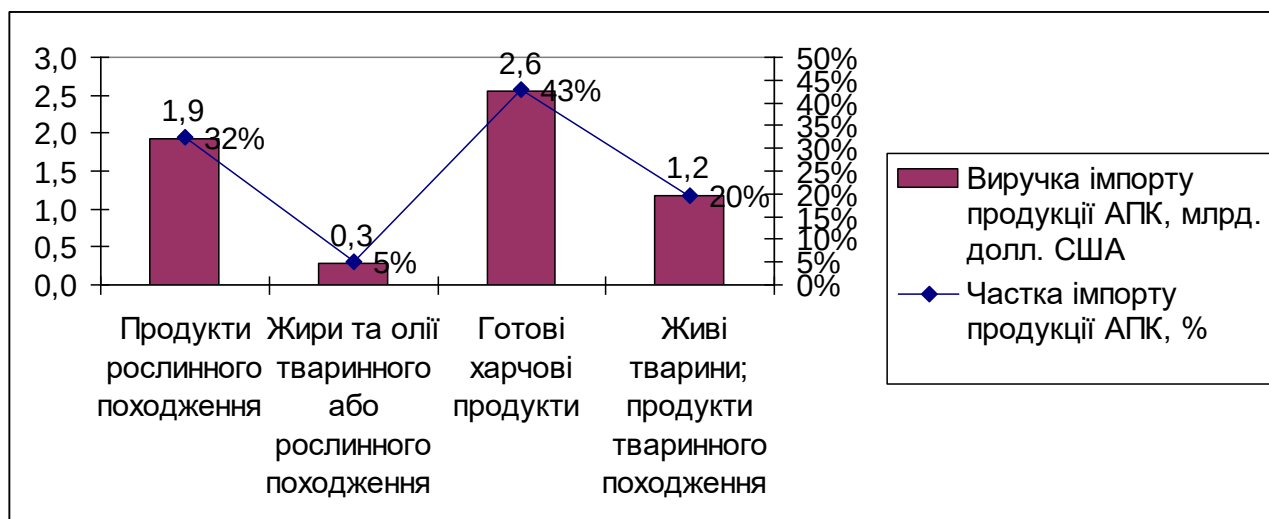

Рисунок 2.7. - Товарна структура імпорту аграрної продукції України в 2022 році (млрд. долл. США; %).

Складено на основі [8]

Структура вітчизняного експорту у 2022 році продовжує фіксуватись переважно на поставках до Європейського Союзу (3,671 млрд. долл.), країн Азії (2,449 млрд. долл.), а також Африки (345 млн. долл.) та СНД (155 млн. долл.). У підсумках ці чотири регіони закупають 98% експорту аграрної продукції українського виробництва [8].

Співпраця України з Європейським Союзом щодо внутрішнього експорту сільськогосподарської продукції та продуктів харчування спричинила суттєві зрушення в рейтингах основних споживачів українських продуктів харчування у світі.

У 2022 році Польща обійшла Китай, який утримував цю позицію з 2019 року, і стала лідером з імпорту української агропродукції. У 2021 році Польща посіла 7 місце за імпортом із США вітчизняних сільськогосподарських товарів на суму \$1073 млн. Минулого року Україна експортувала до Польщі продовольства на суму \$2710 млн, що більш ніж у 2,5 рази більше, ніж у 2021 році. Станом на 2022 рік на частку Польщі припадало 11,5% внутрішнього експорту сільськогосподарської продукції [8].

У 2021 році Румунія не потрапила до двадцятки найбільших споживачів сільськогосподарської продукції України. Проте минулого року він піднявся на друге місце, закупивши в Україні сільськогосподарської продукції на 2,557 млн доларів, обігнавши США. Закупівлі Румунії у 2021 році становили лише 150 мільйонів доларів, що робить суму, витрачену у 2022 році, у 17 разів більшою, ніж у попередньому році. Станом на 2022 рік частка Румунії у внутрішньому експорті агропродовольчої продукції України становить 10,8%, згідно з джерелом [8].

У 2021 році закупівлі Туреччини зросли з 1465 млн доларів США до 2212 млн доларів. Внесок США зріс на 51%, і у 2022 році вони вийшли на третє місце в списку найбільш домінуючих імпортерів української агропродукції – 9.4% національного експорту в цій категорії [8].

У 2022 році основними імпортерами вітчизняної агропродукції були Китай (\$1888 млн), Іспанія (\$1307 млн), Нідерланди (\$1196 млн), Італія (\$923 млн), Угорщина (\$884 млн), Болгарія (US 811 млн дол. США) та Індії (794 млн дол. США) [8].

У 2021 році Угорщина закупила українського продовольства на 92 мільйони доларів. Так само Болгарія імпортувала з України агропродовольчу продукцію на 85 мільйонів доларів США в тому ж році. Проте у 2022 році США майже вдесятеро збільшили імпорт української сільськогосподарської продукції, увійшовши до десятки країн із найбільшим споживанням цієї продукції. Насправді десять країн відповідали за отримання приблизно 65% валютних надходжень для вітчизняних експортерів агропродовольчої продукції минулого року. Таким чином, Україна не лише забезпечує власні потреби у сільськогосподарських продуктах, а й виступає одним з ключових постачальників цієї продукції на світовий ринок.

Перспективи вітчизняного агропродовольчого експорту виглядають сприятливими, однак вторгнення Російської Федерації на українську територію поставило під велику загрозу продовольче забезпечення як Україні, так і всього світу.

Україна відіграє вагомий роль як у світовому виробництві ячменю, кукурудзи та пшениці, так і в їхньому експорті. [10] Так, за оцінками USDA, у 2021/22 маркетингових роках частка України у світовому врожаї склала: ячменю – 7 % пшениці - 4% і кукурудзи - 3%.

Соняшник – це важлива олійна культура, яка займає третє місце у світі, займаючи майже 10% загального виробництва олійних культур. 2021/22 маркетинговий рік показав безпрецедентні результати у світовому виробництві соняшнику – зібрано 57,2 млн тонн. Цього року Україна встановила історичний рекорд із виробництва соняшнику – 17,5 млн тонн, або 31% світового врожаю. Площа посіву врожаю у світі в 2021/22 році склала 28,75 млн га, що на 7% більше, ніж у попередньому сезоні, і є найбільшим зростанням за останні п'ять років. Україна зібрала 7,1 млн га, або 25% загальної світової посівної площі. За

врожайністю Україна є одним із найкращих виробників сільськогосподарських культур, посідаючи друге місце після Угорщини (2,81 т/га) і перед Францією (2,76 т/га) із вражаючою продуктивністю 2,46 т/га. [31] За останніми даними USDA, за десять сезонів — з 2011/12 до 2021/22 маркетингових роках — загальний обсяг торгівлі соняшником збільшився більш ніж у півтора рази.

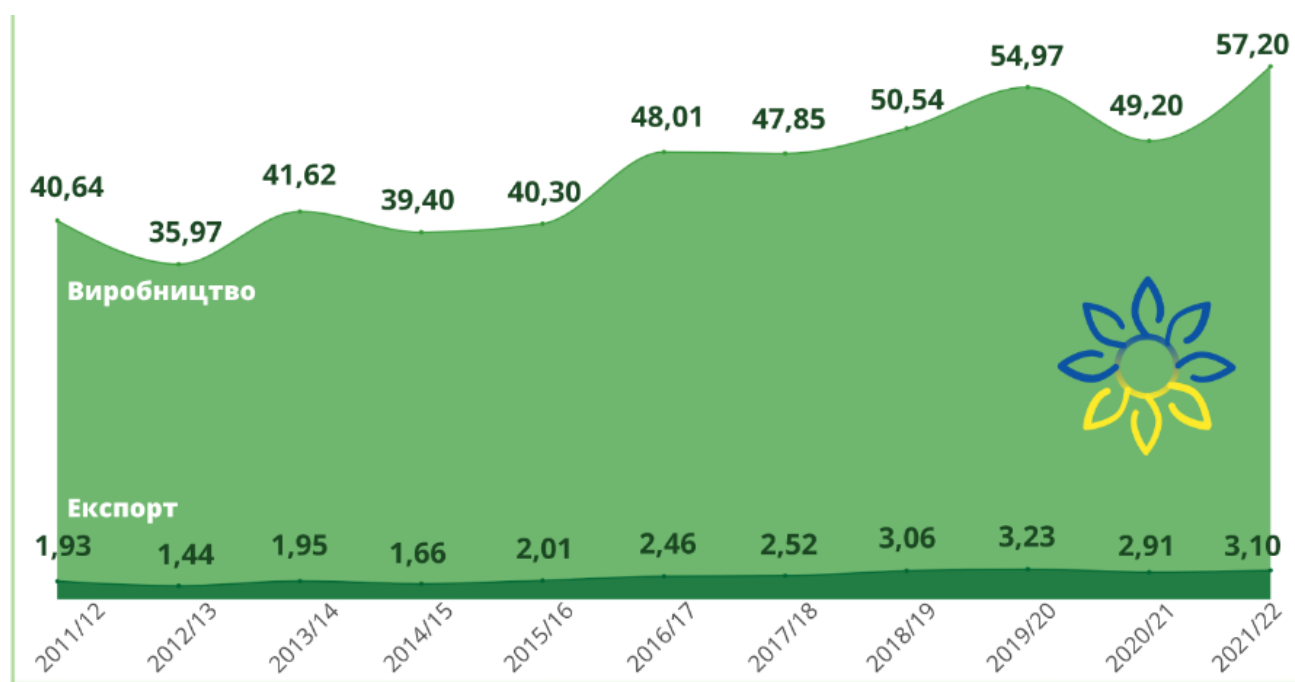

Рисунок 2.8. - Динаміка виробництва та експорту соняшника у світі, млн. т.

Джерело: [32]

Соняшник є культурою в Україні, яка займає п'яту частину загальних посівних площ. За останнє десятиліття виробництво соняшнику зросло вдвічі, і наразі Україна є домінуючим світовим виробником з 2012 року. Переважна більшість соняшnikової сировини проходить переробку всередині країни, що виводить Україну на перше місце у виробництві та експорті олії. Вражаючи те, що протягом маркетингових років 2021/22 було експортовано 5,7 млн тонн соняшнику, що становить 47% від загального світового експорту.

На підставі досліджень, проведених USDA, їхні спеціалісти прогнозують, що протягом маркетингового періоду 2022/23 світове виробництво соняшнику сягне приблизно 52 мільйонів тонн. Очікується, що цей показник буде на 9-10% нижчим

за видобуток минулого року. На рисунку 2.7 показано основні світові виробники соняшнику.

На сьогодні Росія, Україна, Європейський Союз та Аргентина займають перші місця у світовій галузі соняшнику. Разом ці країни володіють майже 85% світового ринку соняшнику.

На розвиток та зростання внутрішнього виробництва соняшнику впливатимуть різні чинники, зокрема результати збирання, внутрішні ціни на продукцію та співвідношення інтересів між виробниками та олійнопереробними підприємствами. Останні натрапили як на проблеми зі збутом продукції, так і на проблему закупівлі сировини для наступного сезону через очікуване зменшення обсягів виробництва соняшнику.

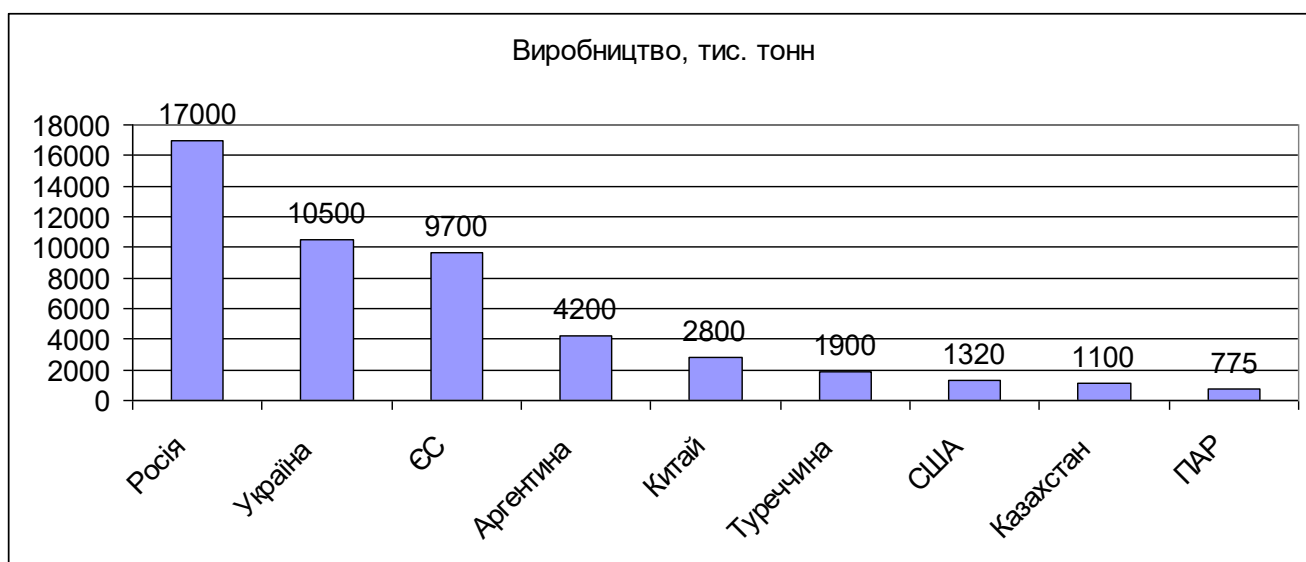

Рисунок 2.9.- Глобальні лідери виробництва соняшнику у 2022/23 маркетингових роках (експертна оцінка і прогноз).

Джерело: [32]

Наведені дані свідчать, що Україна відіграє провідну роль на світовому ринку сільськогосподарської продукції. Тому не дивно, що агропромисловість в Україні є однією з провідних галузей за часткою ВВП та зайнятістю населення.

2.3 Роль Європейського Союзу у відновленні експортного потенціалу агросектору України в умовах війни

Європейський Союз – найбільший торговельний партнер України. За даними Державної служби статистики України, у 2021 році експорт українських товарів та послуг до ЄС сягнув 26,8 млрд. дол. США. Обсяг імпорту 27 країн Європейського Союзу в Україну становив 29,0 млрд. дол. США. За результатами 2022 року питома вага торгівлі товарами та послугами з Європейським Союзом склала 53,6% від загального обсягу торгівлі України (у 2021 році – 39,1%).

З 2015 року спостерігається зростання товарного обороту з країнами Європейського Союзу. Винятком став лише кризовий для світу 2020 рік. Попри це, за останні шість років обсяги експорту збільшилися більш ніж удвічі, імпорту – на 88% [8].

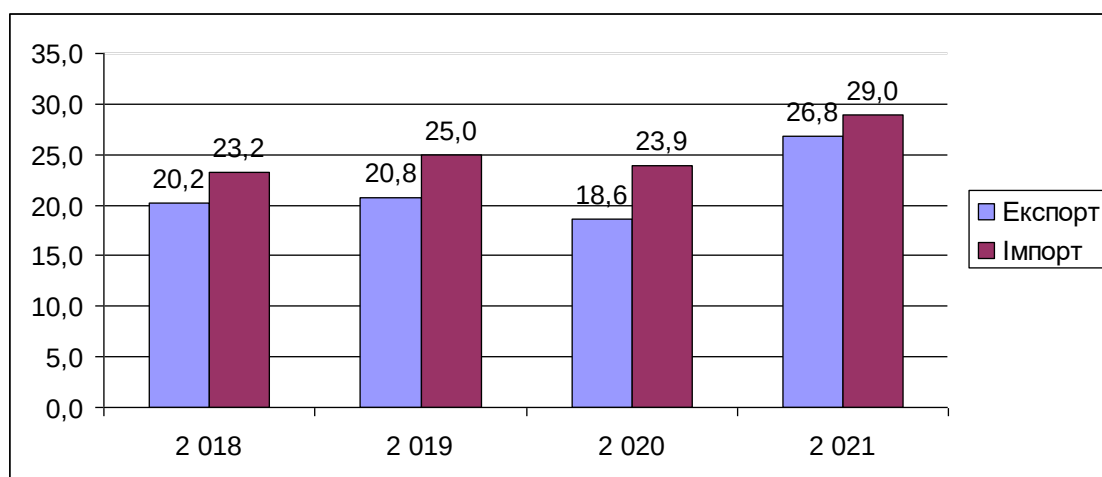

Рисунок 2.10. - Динаміка торгівлі між Україною та Європейським Союзом
2018-2021 рр., млрд. дол. США

Складено на основі [8]

У квітні 2022 року майже 80% українського експорту йшло в країни Європейського Союзу, а тому зняття мит і тарифів дозволило українському бізнесу заощадити кошти для подальшого розвитку [26].

Для підтримки України Євросоюз пішов на небувалий крок – 4 червня 2022 року було скасовано торговельні обмеження на український експорт, що дозволило українським виробникам наростити в умовах війни експорт до Євросоюзу та, як слідство, посилити економіку України.

Торгівля сільськогосподарськими товарами між Україною та Європейським Союзом досягла свого піку у 2022 році з рекордним показником у 16,5 млрд доларів. Ця цифра значно перевищила попередній рекорд у 11,9 млрд доларів, встановлений у 2021 році, що на 39% більше з моменту підписання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом.

У травні 2023 року Європарламент прийняв рішення про продовження скасування імпорتنих зборів на український експорт до країн Європейського Союзу ще на один рік. Це звільнення стосується фруктів і овочів, на які поширюється система цін на сировину, а також сільськогосподарської та перероблені позиції, які підпадають під дію тарифних квот.

Така підтримка з боку Європейського Союзу особливо важлива для тих виробників, які продовжують працювати близько від лінії фронту, незважаючи на бойові дії. Більшість мит і квот стосуються аграрної продукції, відтак рішення Європейського Союзу – це неоцінена допомога як Україні, так і всьому світу у збереженні продовольчої безпеки [27].

Проте, на жаль, для товарів українського виробництва залишаються й нетарифні бар'єри. Європейський Союз залишив вимоги до оцінки відповідності товарів стандартам якості Євросоюзу, що регулює окрема угода АСАА (Угода про оцінку відповідності та прийнятність промислової продукції). Тому, на жаль, очікувати значного збільшення експорту не доводиться.

Це не єдина проблема українського експорту. В Україні на сьогодні недостатньо виробництв та потужностей для виробництва товару з доданою вартістю. Тому країна й експортує в більшості сировину. Багато компаній в Україні, на жаль, постраждали від бойових дій. Чимало виробничих потужностей було зруйновано, деякі підприємства опинилися в тимчасовій окупації, звідки, на жаль, не можуть вивезти товари на підконтрольну українській владі частину країни.

Ті ж, хто вцілів, зіткнулися з іншими проблемами, найбільшою серед яких залишається логістика. Війна фактично відрізала Україну від

моря, на яке припадало 60% всього експорту, ускладнивши наземну логістику. Дефіцит пального, знищені логістичні центри та інша інфраструктура черги на кордонах – все це робить експорт товарів до Євросоюзу у рази складнішим, ніж у мирний час. Експортувати мільйони тонн української сільськогосподарської продукції виключно залізничним та автомобільним транспортом майже неможливо через різну ширину колії в Україні та Європейському Союзі [28], що робить це серйозною фізичною проблемою.

Одночасно треба задуматися: як експортувати товари за кордон? Початок тотального конфлікту в Україні призвів до перекриття експортних логістичних маршрутів, оскільки чорноморські порти були закриті. Отже, ці маршрути вимагають додаткових витрат.

Під час прес-конференції 16 травня 2022 року у Варшаві єврокомісар з питань сільського господарства Януш Войцеховський разом із міністрами сільського господарства України, США та Польщі представили пропозицію допомогти Україні транспортувати їхні вантажі до Європи. Серед обговорюваних тем були: створення залізничних «коридорів солідарності», матеріально-технічне забезпечення та потенційне використання сусідніх польських портів у Гдині, Гданську та Свіноуйсьце як центральних хабів для української продукції.

Акт повного відкриття ринків для України з боку Європейського Союзу є значним проявом підтримки нашої нації під час війни. Основне питання, яке зараз стоїть перед Україною та її союзниками, – знайти рішення для відновлення потенціалу експорту товарів і сировини. Це вимагає створення нових шляхів транспортування цих товарів до іноземних споживачів.

План заходів, спрямованих на надання допомоги в експорті сільськогосподарської продукції нещодавно представила Єврокомісія у зв'язку з блокуванням Росією українських портів. Цей план заходів спрямований на створення «коридорів солідарності», які допоможуть Україні експортувати зерно, а також імпортувати необхідні їй товари. Незважаючи на виснажливі зусилля європейських партнерів, спрощення перетину кордону між Україною та

Європейським Союзом залишається недосяжним. Тисячі вагонів і вантажівок залишаються заблокованими на українській стороні, очікуючи дозволу на перетин кордону, тоді як величезна кількість зерна накопичується в силосах, готових до експорту. Однією з головних проблем є різна ширина колії українських вагонів, яка несумісна з більшістю залізничних мереж Європейського Союзу. Це вимагає перевантаження вантажів на вантажівки або залізничні вагони, які відповідають стандартній колії Європейського Союзу, процес, який займає багато часу через відсутність перевантажувальних засобів уздовж кордонів. Щоб створити «Коридор солідарності» та подолати ці перешкоди, Європейська комісія визначила кілька пріоритетних дій, які передбачатимуть співпрацю з державами-членами та зацікавленими сторонами.

1. Єврокомісія звернулася до учасників ринку Євросоюзу з проханням збільшити кількість рухомого складу, вантажівок і суден. Щоб забезпечити баланс між попитом і пропозицією та встановити відповідні зв'язки, комісія створила логістичну платформу, яка допоможе знайти потенційних партнерів. Крім того, вони проситимуть держави-члени визначити конкретні контактні точки. Литовські підприємства готові запропонувати свої вантажні можливості, але брак водіїв створює проблему. На жаль, надлишку водіїв для роботи в «коридорі солідарності» немає.

2. Спроможність транспортних мереж і перевантажувальних терміналів має бути зосереджена на пріоритетному постачанні українського сільськогосподарського експорту. Комісія закликала менеджерів інфраструктури надати залізничні слоти для цього експорту. Крім того, комісія закликала учасників ринку перенести мобільні зерноавантажувачі на відповідні прикордонні термінали для прискорення перевалки. Усуненню «вузьких місць» [30] також сприятиме угода про автомобільні перевезення з Україною.

3. Комісія закликала національні органи влади проявляти максимальну поблажливість, коли йдеться про митні операції та інші форми перевірок. Крім того, вони попросили владу забезпечити наявність достатнього персоналу для

сприяння ефективним і оперативним процедурам на будь-яких контрольно-пропускних пунктах, які можуть бути на місці.

4. Зберігання товарів у Європейському Союзі оцінюватиме Комісія. Оцінка буде зосереджена на поточних наявних потужностях для зберігання, і будуть докладені зусилля для співпраці з державами-членами з метою збільшення можливостей тимчасового зберігання для українського експорту [29].

Зусилля Комісії щодо посилення потенціалу поширюватимуться як на середньострокову, так і на довгострокову перспективу, зі створенням нових експортних коридорів та нових інфраструктурних зв'язків у рамках реконструкції України.

Рішення Європейського Союзу про відкриття свого ринку для України значно полегшить життя транзитному експорту та допоможе знизити частину адміністративних витрат, пов'язаних зі сплатою мит. А це, у свою чергу, сприятиме збільшенню прибутковості експортерів та підвищенню конкурентоспроможності їхньої продукції у світі.

Висновки до розділу 2.

Україна відіграє вагомую роль як у світовому виробництві ячменю, кукурудзи та пшениці, так і в їхньому експорті. Так, за оцінками USDA, у 2021/22 маркетингових роках частка України у світовому врожаї ячменю склала – 7 %, пшениці 4%, і кукурудзи - 3%. З 2012 року Україна займає лідируючі позиції із виробництва соняшника у світі. Практично вся сировина переробляється всередині країни. Саме це робить нашу країну лідером з виробництва та експорту олії. За 2021/22 маркетингові роки експортовано 5,7 млн. т, або 47% від світового експорту.

Для України 2022 рік міг би стати рекордним за обсягом експорту за всю історію незалежності. На жаль, експортний потенціал України був зруйнований військовим вторгненням Російської Федерації в нашу країну. Будучи гарантом глобальної продовольчої безпеки, конфлікт також становив значну загрозу. Дії Російської Федерації, зокрема блокування портів нашої країни в Чорному та Азовському морях, зробили неабияку проблему для експорту української продукції. Особливо це стосується того, що вантажоперевезення нашої країни

здійснюються переважно морським транспортом, на який припадає 62% загальної вартості вантажів. Крім того, 12% перевозиться залізницею, а 23% – автомобільним транспортом. Відтак, Україна, за підтримки європейських партнерів, сьогодні змушена шукати альтернативні шляхи експорту, в тому числі, і сільськогосподарської продукції.

Європейським Союзом було надано Україні велику підтримку: нульові тарифи і доступ до ринку Європейського Союзу за нульовою квотою, створений «коридор солідарності», надана неоціненна допомога у пошуку нових шляхів перевезення експортної продукції. Від початку вторгнення Російської Федерації на територію суверенної України, європейські партнері надали пріоритетної ваги збереженню української економіки, що має вирішальне значення не тільки для того, щоб допомогти нам виграти цю війну, а і ще, щоб втриматися на плаву після завершення війни. Реалізація цих заходів безсумнівно принесе користь як українським виробникам, так і експортерам. Ці заходи вселяють відчуття впевненості, що українська економіка переживе відродження і демонструють, що Європейський Союз зробить усе можливе, щоб в цей скрутний час допомогти нашій країні.

РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЕКСПОРТНОГО ПОТЕНЦІАЛУ АГРОСЕКТОРУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ

3.1. Загрози та перспективи розвитку агросектору України

Аграрний сектор в Україні на сьогодні, незважаючи на складну соціально-економічну та політичну ситуацію в країні, - майже єдина галузь, що демонструє стабільне зростання або незначне коливання. За останні агросектор став майже головним джерелом надходжень іноземної валюти у країну. Галузь нашої держави має значний потенціал для зростання та розвитку, з можливістю трансформації у високоефективний та експортний сектор економіки. Досягнення цього потенціалу може дозволити нам забезпечити продовольчу безпеку не лише нашої держави, а й інших країн у всьому світі.

Виявити проблеми розвитку агросектору та оцінити його перспективи в умовах війни, в яких формується експортний потенціал нашої країни, дає можливість аналіз внутрішніх та зовнішніх факторів. (SWOT-аналіз).

Таблиця 3.1. - SWOT-аналіз українського агросектору

Сильні сторони	Слабкі сторони
1	2

1. Вигідне географічне розташування в центрі Європи, де стикаються основні логістичні вузли, безсумнівно є сприятливим.. 2. Значна частина території України розташована в кліматичних зонах, сприятливих для ведення сільського господарства з мінімальним впливом стихійних лих, що робить її сприятливим середовищем для ведення сільського господарства. 3. Родючі ґрунти (українські землі – це чорнозем з найбільшим вмістом гумусу у світі). 4. Першість у виробництві окремих видів сільськогосподарської продукції 5. Відносна дешева оренда землі в Україні в порівнянні з цінами у Європі. 6. Експертні оцінки Latifundist Media показують, що маржа в діапазоні 30-150% є найвищою серед усіх країн світу.. 7. Недорога робоча сила (середня	1. Відсоток сільськогосподарської продукції додану вартість, у загальному обсязі сільськогосподарського виробництва відносно низький і становить 10-15%. 2. Самоорганізація ринку була визнана обмежену участь середнього та малого бізнесу в спрямованих на відстоювання своїх політичних інтересів. 3. Недофінансування сектору. (дорогі інфраструктурні витрати, відсутність джерел фінансування сектору) 4. Відсутність довгострокової Стратегії розвитку частини загальної Економічної стратегії країни 5. Домінування окремих великих гравців на ринку, передумови для виникнення монополії в окремих секторах
1	2
офіційна зарплата в с/г в Україні – 415\$, у Польщі – 1680\$ в Угорщині – 1114 \$, у Словаччині -1319 \$. 8. Ландшафт ідеально підходить до великого товарного землеробства. 9. Використання аграріями передових технологій у своєму виробництві. 10. Високий експортний потенціал.	6. Відсутність ефективного законодавчого регулювання 7. Високий рівень тіньової економіки. 8. Погіршення якості чорнозему (близько 10% чорнозему втратили свою якість через неадекватне оброблення ґрунту і неконтрольоване внесення добрив) 9. У багатьох господарствах збереглася культура неінтенсивного господарювання. Ця культура відзначається недостатнім розумінням фінансових питань, використанням застарілих технологій і відсутністю ініціативи щодо модернізації 10. Велика частка неефективних державних витрат 11. Дефіцит кваліфікованих кадрів у регіонах 12. Низький рівень оплати праці агропрацівників 13. Відсутність профільних інституційних партнерів 14. Невідповідність продукції АПК стандартам 15. Низька зацікавленість фермерів у підвищенні продуктивності виробництва. 16. Негативна тенденція зменшення продукції
Можливості	Загрози

1. Вихід на ринок з продукцією з високою доданою вартістю, налагодження виробництва еко-продукції (невелика кількість конкурентів у цій ниші). 2. Цифрові технології в агросекторі. 3. Залучення до українського агросектору міжнародних інвесторів. 4. Підвищення продуктивності та врожаю. 5. Створення профільних інституційних центрів в Україні (посадкові матеріали нові добрива, нові технології, т.і.) 6. Підтримка з боку міжнародних 1	1. Війна, економічна та політична кризи в 2. Мобілізація, еміграція кадрів. 3. Зниження якості земель. 4. Втрата позицій на світовому ринку чер альтернативних виробництв (наприклад г 5. Зменшення цін на зерно і як слідство па - маржинальності. 6. Деградація сектору. 7. Втрата частини потенціалу врожайності ґрунтів, яка є наслідком інтенсивного вир 9. Рейдерство, високий рівень обороту 2
фінансових організацій та з боку держави. 7. Створення в Україні європейського логістичного та виробничого хабу агропродукції. 8. Зростання експорту і, як наслідок, валютних надходжень в країну за рахунок розширення ринків збуту. 9. Можливість обрати свій унікальний шлях розвидку агробізнесу.	готівки, шахрайські схеми, тиск з боку си 10. Неможливість експортувати свою сіл - продукцію (блокування портів РФ). 11. Втрата якості продукції при транспорт 12. Висока конкуренція.

Складено на основі власних досліджень автора

В результаті проведеного SWOT-аналізу функціонування агросектору економіки нашої країни, можна визначити його сильні та слабкі сторони, встановити загрози та окреслити потенційні можливості. Позитивні тренди розвитку сільського господарства нашої держави можливі завдяки використанню його сильних сторін, серед яких можна виділити наступні:

- Розташоване прямо на перехресті ключових логістичних центрів, це європейське місце може похвалитися вигідним географічним розташуванням у самому центрі;

- наявність неабиякого земельно-ресурсного потенціалу;

- лідерство, а подекуди першість, у виробництві окремих видів сільськогосподарської продукції;

- низький рівень витрат на виробництво продукції;

- високий експортний потенціал.

Між тим, розвиток агросектору України не позбавлений і слабих сторін, зокрема:

- недостатня державна підтримка агросектору; незавершена земельна реформа;
- нерівномірність розвитку різних форм господарювання;
- низький рівень оплати праці працівників;
- несучасна матеріально-технічна база;
- неефективна система оподаткування;
- високий рівень тіньової економіки.

Щоб ретельно оцінити експортний потенціал, рекомендується провести більш ретельний аналіз факторів макросередовища, які впливають на зростання сільськогосподарської галузі України. Бо аграрний сектор України здійснює свою діяльність не ізольовано, а в контакті із зовнішнім середовищем. Це доцільно зробити, використовуючи PEST-аналіз.

Проведення PEST-аналізу дає можливість зіставити процеси, які відбуваються на ринку з напрямками світових тенденцій розвитку, врахувати їх позитивний та негативний вплив на розвиток агросектору України.

Таблиця 3.2. - PEST-аналіз факторів зовнішнього впливу на розвиток агросектору України

Фактори впливу	Можливості	Загрози
1	2	3
Політичні «Р»	- Завершення війни; - налагодження політичної стабільності в країні; - підтримка міжнародних організацій та країн-партнерів; - зміни в законодавстві, що будуть сприяти посиленню боротьби з корупцією та прозорості ведення бізнесу;	- Війна в Україні, політична нестабільність; - нестабільність законодавчої бази та податкової політики; - бюрократизація, корупція;

	- європейський вектор розвидку.	
Економічні «Е» 1	2 - заміщення імпоротної продукції аналогами вітчизняного виробництва; - наявність дешевої робочої сили; - інтеграція у світову економічну систему; - вихід на нові ринки збуту агропромислової продукції; - підвищення конкурентоспроможності української продукції за рахунок вдосконалення її якості;	3 - відсутність пільгового кредитування агровиробників; - енергетична залежність країни та постійне підвищення цін на енергоресурси; - постійне зростання рівня інфляції, нестабільність курсу національної валюти; - низький рівень рентабельності виробництва дрібних фермерських господарств; - високий рівень безробіття в країні (до 18,3% у 2023 році);
Соціальні «S»	- підвищення освітнього рівня населення за рахунок покращення якості надання освітніх послуг; - зростання населення у світі та як слідство, зростання попиту на продукти харчування; - покращення якості надання медичних послуг;	- міграційні процеси, виїзд працездатного населення за кордон в зв'язку з війною у країні (з початку активної фази воєнної агресії РФ кількість населення України зменшилася на 6,7 млн осіб); - старіння нації (війна як ключовий фактор); - низький рівень доходів населення та, як слідство, купівельної спроможності; - низький рівень розвидку сільської інфраструктури;
Технологічні «Т»	- розвиток агросектору країни за рахунок використання переваг інформаційних технологій; - постійне матеріально-технічне забезпечення агросектору (заміна застарілого обладнання); - автоматизація всіх виробничих процесів, фокусування на новітніх технологіях;	- незадовільний рівень захисту інтелектуальної власності; - скорочення працівників освітньої та наукової сфери та як слідство, зниження наукового потенціалу в країні; - брак фінансової підтримки та недостатня увага з боку держави науки та інновацій;

	- підвищення калібру продукту, асортимент якого включає сільськогосподарську продукцію, регульовану міжнародними стандартами.	- висока затраність енергетичних ресурсів, які використовуються;
--	---	--

Складено на основі власних досліджень автора

На основі проведеного PEST-аналізу, можемо зробити висновок, що існуючі загрози щодо економічних, технічних, політичних та соціальних факторів не тільки не сприяють агросектору України, а гальмують використання його потенційних можливостей та переваг таких як вигідне географічне розташування, сприятливі кліматичні умови родючість ґрунтів та інші. Все це вимагає розроблення ряду дій, які будуть направлені на економічне відновлення та розвиток агросектору України.

3.2. Ключові вектори розвитку агробізнесу України як базиса формування експортного потенціалу аграрного сектора країни.

В умовах сьогодення, агросектор України є одним з найважливіших секторів вітчизняної економіки. Через військову агресію Російської Федерація проти України, агросектор як ніколи потребує великої підтримки з боку держави.

На сьогодні фінансування більшості сільськогосподарських підприємств можна визначити як незадовільне. Багато агропідприємств не здатні реалізувати принцип самофінансування, що робить галузь інвестиційно непривабливою. Державна підтримка українського агросектору є одним з основних чинників його успішного розвитку. Вона дозволить згладити наслідки нерівнозначності в товарообміні сільського господарства з іншими галузями економіки та забезпечить ефективність функціонування українського агросектора в цілому.

Важливим елементом забезпечення сталого розвитку агросектору країни в умовах сьогодення є вільний доступ до сільськогосподарських ринків. Лише тільки при відповідності нашої продукції тенденціям розвитку світового ринкового середовища можлива перевага та належна конкурентоспроможність наших

вітчизняних підприємств сільського господарства світовим. Для цього потрібно досягти належного рівня розвитку технологічності, продуктивності у виробництві та якості, власне, продукції, що виробляється.

Для покращення ситуації з розвитком агросектору Україні необхідно провести ряд дій, направлених на економічне відновлення та розвиток. Пропонується провести реформи в таких сферах як державна політика, матеріально-технічні засоби, інфраструктура, виробництво, переробка та збут. Сучасний стан державної політики в сфері регулювання аграрного сектору має ряд недоліків:

- недосконале законодавство стосовно стандартів якості виробленої продукції, земельного ринку та систем зрошення;
- законодавча підтримка та кредитування малих та середніх підприємств і господарств, що працюють в аграрному секторі є безсистемними;
- високий рівень тінізації сфери через бюрократизацію та відсутність прозорого регулювання.

На нашу думку, основними завданнями для покращення стану аграросектору країни стосовно державної політики є:

- визначення технологій, механізмів та інструментів, що дають змогу досягти найвищого результату використання ринку землі;
- посилення ринкової свободи суб'єктів господарювання, зменшення державного втручання;
- стимулювання та підтримка розвитку підприємств аграрного сектору України.

Інфраструктура є наступною сферою, яка потребує удосконалення. На сучасному етапі питання доступу до фінансової та страхової систем, отримання високоякісної освіти та виснаження земельних ресурсів потребують найскорішого вирішення.

Задля цього пропонується:

- розширення переліку інструментів державної підтримки сільськогосподарських підприємств;

- спрощення умов доступу виробників до програм державної підтримки;
- Налагодження розвитку безпечних механізмів кредитування, забезпечених правами на землю та майно.

Такі механізми потрібні насамперед для того, щоб з'явилась можливість прирівняти закордонні фінансові інституції до комерційних банків у праві надавати кредити під заставу землі та права на землю.

Реалізація вищезазначеного проєкту передбачає також перегляд та осучаснення вітчизняної нормативно-законодавчої бази з приводу процедури обігу переважного права орендаря на придбання земельних ресурсів.

Вагомим зрушенням в аграрній інфраструктурі є також заохочення до страхування підприємств аграрного сектору. Для підвищення базового рівня захищеності агровиробників від незалежних від них факторів виробництва (насамперед природних чи військових наслідків) доцільно буде встановити ефективний і раціональний механізм стимулювання з боку держави відповідних напрямків агровиробництва шляхом належного забезпечення підтримки страхування та зменшення витрат агровиробників на оплату страхових платежів при страхуванні сільськогосподарської продукції.

Особливо важливими елементами аграрної інфраструктури, які потребують осучаснення є системи зрошення та, звичайно, земельні ресурси. Задля поліпшення ситуації з системами іригації необхідно інвентаризувати наявну систему, запровадити систему підтримки суб'єктів, які використовують зрошення, збільшити державні інвестиції в зрошувальну інфраструктуру, створити законодавчі та організаційні підстави для виникнення організацій водокористувачів, впровадити соціально прийнятну та прозору систему формування тарифів. Розробка системи для автоматизації управління зрошенням та змішування добрив і пестицидів для фертигації також буде дуже актуальною, оскільки іригація в Україні швидко поширюється.

Щодо земельних ресурсів, необхідно провести систематичні спостереження за показниками родючості ґрунтів, в зв'язку з погіршенням якості чорнозему. На законодавчому рівні прийняття КМУ законів з нормативно-правового забезпечення

регулювання відтворення родючості державних земель. Запровадити супутниковий моніторинг та контроль; забезпечити корегування технологій вирощування культур з урахуванням результатів агротехніки та GPS-навігації.

Завдяки GPS-контролю можливо здійснити багато з того, що ще нещодавно здавалося неймовірним. Використовуючи GPS систему, можна контролювати дуже багато параметрів, серед яких:

- маршрути пересування та місце розташування всієї техніки;
- площа оброблених ділянок полів;
- час в'їзду на поле та виїзду з нього, виконання польових робіт та час простоїв;
- витрати палива під час виконання робіт на полях, витрати палива на 1 гектар обробленої площі, витрати палива в русі, витрати палива під час стоянок, і т.д.;
- ведення обліку історії обробки полів, чергування сільськогосподарських культур;
- нанесення карти полів чи імпорт їх з інших картографічних програм;
- визначення виду виконаних робіт і автоматична ідентифікація навісного обладнання;
- обліку часу робіт водіїв та проведення їх автоматичної ідентифікації;
- проведення оцінки робіт для попереднього розрахунку вартості виконаних робіт;
- порівняння фактично виконаних робіт з запланованими.

Важливими завданням є також покращення освітньої бази для агросектору. Виділення достатньої кількості бюджетних місць для вступу на дане направлення для збільшення кваліфікованих спеціалістів у даній області. Створення безкоштовного інформаційно-консультаційного сайту для агровиробників з актуальною інформацією про зміни в законодавстві, можливості кредитування/страхування, нові технології, посадкові матеріали, нові добрива, т.і.

Наступним вдосконаленням є доступність матеріально-технічних засобів. Сучасний стан забезпечення виробників новітніми технологіями можна охарактеризувати як низький, цифрові рішення лише частково впроваджені.

Пропонується розробити програму впровадження технологій в аграрний сектор за допомогою державної підтримки для більшого оснащення вітчизняних виробників надсучасним обладнанням. Оскільки фінансова доступність – це поштовх, який необхідний для розвитку технологій та факторів праці, чия конкурентоспроможність відіграє вирішальну роль у підвищенні доходів сільського господарства та росту фінансового стану і, як слідство, розвитку агросектору України.

Створення мережі метеостанцій із щільним покриттям може бути ще одним кроком для підвищення ефективності аграрного сектору. Агromетеорологія дає погодні показники, статистику і розрахунок кліматичних коефіцієнтів. На основі цих показників можна розраховувати індекс ризику виникнення хвороб або шкідників, і як слідство, сприяти підвищенню врожайності.

Досить важливим підґрунтям для сільського господарства є насіння та корми. Наразі попит на імпортне насіння серед вітчизняних аграріїв є дуже високий. Основними причинами цієї проблеми є недостатнє фінансування та розвиток інноваційних проектів у селекції та насінництві.

Ціні на посівний матеріал за останній сезон значно зросла, подекуди на третину. Таке стрімке підвищення цін на експортне насіння негативно скажется на маржинальності агропродукції.

Також, внаслідок зростання населення та стійкого темпу деградації земель у світі, виникає необхідність у використанні високоврожайних та гібридних сортів. Бо одним з головних чинників високого врожаю сільськогосподарської продукції є насіння. Тільки якісний посівний матеріал, високої генерації, який неуражений хворобами, з високими показниками сортової чистоти здатний формувати високопродуктивні посіви. Перспектива більшої прибутковості змусила фермерів перейти від традиційних джерел насіння до упакованого насіння.

Пропозиція полягає в тому, щоб заохотити місцевих селекціонерів вирощувати нові сорти насіння, запровадити систему відстеження для виробництва насіння та регулювати розповсюдження насіння, створення системи простежуваності в галузі насінництва та контролю обігу насіння. Все це у

майбутньому призведе до зниження собівартості української агропродукції (в структурі загальних витрат на виробництво української продукції рослинництва, насіння та садівний матеріал в середньому займають 16,6%, а саме: для пшениці 11,1%, для ячменю 12,9%, для кукурудзи 21,1%, для соняшнику 21%, та для сої 15,7%) [42] та підвищить показники експорту нашої країни.

Для підвищення прибутковості аграрного сектору також пропонується введення часткового відшкодування інвестиційних витрат, пов'язаних з переходом на вирощування високомаржинальних культур, забезпечення податкового стимулювання виробників високомаржинальних культур, впровадження цифрової системи простежуваності якості продукції, направлення податкових надходжень від продажу високомаржинальних культур на подальший розвиток аграрної галузі, підвищення кваліфікації та знань виробників щодо вирощування високомаржинальних культур, затвердження державного фінансування на розвиток садівництва та виноградарства.

Одним із пріоритетних напрямків в українському агросекторі також повинен бути розвиток ринку української органічної продукції. Сектор органічного сільського господарства стрімко розширюється в глобальній сільськогосподарській промисловості. У світі зростає громадська стурбованість застосуванням виробниками інтенсивних технологій виробництва, які передбачають значне використання хімічних добрив, антибіотиків та впливу пестицидів та генетично-модифікованих організмів на здоров'я людини. Як слідство цього відбувається переорієнтація світового населення на здорове харчування та популяризується ведення здорового способу життя.

Тільки близько 1% від загальної посівної площі в Україні займає виробництво органічної продукції. Незважаючи на значний природо-ресурсний потенціал України, який сприяє зростанню обсягів виробництва органічної продукції, існує ряд проблем, які потребують найшвидшого вирішення, а саме:

1. Наявність недобросовісних продавців на ринку органічної продукції призводить до недовіри споживача щодо якості цієї продукції.

2. Недосконалість нормативно-правової бази та відсутність жорсткого контролю з боку державних органів.

3. Мала доля земель з органічним статусом (1%).

4. Відсутність програми фінансової та дорадчої підтримки виробників органічної продукції.

5. Відсутність грантів на часткове відшкодування витрат, пов'язаних з перехідним періодом.

6. Відсутність достатньої інформації, знань та кваліфікованих кадрів у даній галузі.

При переході на виробництво органічної продукції у господарств виникає ряд проблем, серед яких:

- збільшення виробничих витрат внаслідок відмови від застосування хімічних та синтетичних добрив;
- зниження врожайності;
- неможливість реалізації продукції як органічної під час перехідного періоду;
- витрати на сертифікацію.

7. Слабка популяризація здорового способу життя серед українського населення, розкриття наслідків вживання продукції сумнівного походження (наразі близько 70% української органічної продукції йде на експорт).

Вітчизняне м'ясо-молочне виробництво наразі перебуває фактично у стадії стагнації та також потребує уваги. Необхідно зупинити скорочення поголів'я великої рогатої худоби та свиней, відновити їх зростання. Для цього пропонується проведення ряду дій:

- найдорожче капіталовкладення – це генетика для ферми. Відкриття грантів на відшкодування певної частини витрат на придбання племенних порід великої рогатої худоби, на будівництво тваринницьких ферм і комплексів;
- запровадження нульового мита при ввезенні та вивезенні великої та малої рогатої худоби;

- зниження ставки ПДВ;
- виділення пасовищ, які мають відповідати стандартам;
- відшкодування державою вартості об'єктів з виробництва кормів для великої рогатої худоби для власних потреб господарства. Витрати на корм складають більшу частину структури витрат – від 60 до 70%. Але при закупівлі кормів у стороннього постачальника вартість зростає на 20-30%, що згодом збільшує собівартість кінцевої продукції. Створення особистих комбікормових заводів призведе до зниження собівартості продукції на 15-25%.
- проводити обов'язкові навчання та підвищення кваліфікацій спеціалістів у сфері тваринництва;
- вдосконалення української селекції худоби м'ясного напрямку;
- забезпечення проінформованості дрібнотоварних виробників про переваги використання збалансованих комбікормів, налагодження системи постачання комбікормів до місця вирощування тварин.

Також потрібно збільшити частку інвестиційних надходжень на переробку молока. Для цього необхідно розробити та реалізувати заходи щодо унеможливлення фальсифікації молочних продуктів в Україні, посилити нагляд з боку державних компетентних органів за дотриманням Державного стандарту України (ДСТУ) та показників безпечності в сировині молочної продукції.

Вигідне географічне розташування дає нам переваги у торгівлі із країнами Близького Сходу, Азією та країнами Перської Затоки. Тільки один Китай – а це 150 млн людей з великим достатком, дохід яких суттєво перевищує навіть європейський. Тому розвиток тваринництва є дуже перспективним напрямом для України.

Також важливим питанням є реклама української продукції. Задля цього пропонується надати державну підтримку для участі виробників у міжнародних виставках, ярмарках, а також забезпечити просування бренда українського продукту на зовнішніх ринках.

Однією з цілей по відношенню до експортної продукції є налагодження процесу отримання сертифікації та узгодження вітчизняних норм з нормами країн-

імпортерів, а також вдосконалення нормативно-правової бази для забезпечення експортної діяльності сільськогосподарських підприємств. Також важливою задачею є закріплення діючих та налагодження нових торговельних зав'язків з ключовими країнами на цільових ринках збуту. Пропонується надавати державну підтримку тим сільськогосподарським підприємствам, які здійснюють експортну діяльність та компенсувати логістичні витрати новим виробникам, для їх стимулювання та залучення до агросектору.

Очікується, що зазначені дії призведуть до налагодження продуктивної співпраці постачальника та споживачів продукції, а українська переробна продукція зможе стати конкурентоспроможною та користуватиметься попитом за кордоном. На світовому ринку будуть переважати українські товари із високою доданою вартістю. Відбудеться повноцінна цифровізація всієї процесів на аграрних підприємствах, прогресивні технологічні рішення буде інтегровано в діяльність більшості підприємств, а аграрії максимально ефективно використовуватимуть ресурси.

Зараз актуальною проблемою залишається експорт сільськогосподарської продукції. Російська Федерація після масштабного вторгнення заборонила кораблям виходити з українських портів, що становить значний ризик для глобальної продовольчої безпеки. Після напружених переговорів за участю Туреччини та ООН у липні 2022 року було підписано угоду. Ця угода дозволяє експортувати зерно через три порти, а також забезпечує безпечний прохід суден через Чорне море. Незважаючи на спроби Росії зірвати угоду, її двічі продовжували, і Україна змогла успішно експортувати понад 28 мільйонів тонн сільськогосподарської продукції.

Російські представники весь час намагаються зірвати нормальну роботу українських портів та експортерів, постійно втручаючись у їх роботу. Вони намагається взяти контроль над кількістю завантаженого флоту та його роботою, що є прямим порушенням міжнародних норм та положень «Зернової ініціативи». Тому Україні, спільно з європейськими партнерами, потрібно шукати нові

альтернативи транспортування агропродукції. Такою альтернативою може стати перевезення продукції залізничним транспортом.

Логістична система кровообігу країни значною мірою залежить від її залізничної інфраструктури, яка є незамінною складовою. На великий жаль, станом на сьогодні, вона недостатньо розвинена в Україні. Різної ширини залізничних колій в Україні та країнах ЄС на сьогодні є великим технологічним бар'єром. Хоча раніше це слугувало засобом захисту економічних інтересів національного залізничного монополіста та обмежувало можливості швидкого заходу залізничних операторів в Україну. Сьогодні це велика перепона для швидкого нарощування експорту товарів та отримання стратегічних ресурсів або озброєння в умовах блокування портової інфраструктури.

Потрібно як найшвидше переосмислити нашу логістичну інфраструктуру, та усунувши «радянські технологічні бар'єри», зробити залізницю швидкою, безпечною та комфортною, як для пересічного українця, так і для країни в цілому.

Такий амбітний логістичний прорив необхідно здійснити за три-п'ять років. Наша мета — зарекомендувати себе як провідного постачальника швидких і надійних логістичних послуг у Європі, та стати транспортним хабом між Європою та Азією. Саме цим буде закладений міцний фундамент у створенні європейського геополітичного майбутнього для України та її логістичної і економічної безпеки.

Вирішення означених вище питань однозначно повинно призвести до сталого та всебічного розвитку агросектору України через максимізацію економічного ефекту від підвищення якості продукції, впровадження сучасних технологій, підвищення інвестиційної привабливості та набуття нових конкурентних переваг.

Висновки до розділу 3.

Для підвищення експортного потенціалу, українські аграрії повинні орієнтуватися на різноманітність продукції відповідно до тенденцій, які формуються у світовій торгівлі продовольством та забезпечити збільшення тієї її частки, яка має стабільно зростаючий попит на світовому ринку. Попит на

органічні продукти в розвинутих економіках зростає серед споживачів. Тому в нашої країни є всі шанси стати «органічним кошиком світу».

Не менш важливим для економіки нашої країни є розвиток ринку насіннєвого сектору. Зі збільшенням насіння у світі, очікується подальше зростання попиту на світовому ринку насіння.

Вітчизняний сільгоспвиробник має надавати перевагу продукції з високою доданою вартістю, а також тій, що потребує екстенсивної переробки. Не менш пріоритетними задачами залишаються приведення продукції АПК до відповідності стандартам ЄС та відповідність залізничної колії до європейської. Саме цим буде закладений міцний фундамент у створенні європейського геополітичного майбутнього для України та її логістичної і економічної безпеки.

Сьогодні, як ніколи, підтримка аграріїв з боку держави дуже важлива. Бо самотужки їм буде важко впоратись з проблемами, які, на жаль, є сьогодні. Зважаючи на воєнні обставини, знайти достатньо ресурсів у державному бюджеті для надання належної підтримки фермерам може бути складно. У результаті пошук іноземних інвестицій, грантів і міжнародної допомоги може бути життєздатним рішенням. Подолання наслідків російської агресії та задоволення світового попиту на сільськогосподарську продукцію вимагатиме від України спільних зусиль.

ВИСНОВКИ

В дипломній роботі були узагальнені та систематизовані теоретичні й практичні аспекти розвитку вітчизняного агровиробництва в умовах війни, визначена роль та місце аграрної галузі в забезпеченні сталого економічного розвитку країни, проаналізовані особливості діяльності основних галузей сільського господарства України та їх роль у зовнішній торгівлі та формуванні експортного потенціалу країни, та визначені ключові вектори розвитку агробізнесу України як базиса формування експортного потенціалу аграрного сектора країни.

Проведене дослідження дозволило зробити ряд висновків, основні з яких зводяться до наступного.

Провідне місце в забезпеченні сталого розвитку економіки в Україні належить саме аграрному сектору. Це галузь, яка не тільки забезпечує продовольчу безпеку, а й визначає соціальний клімат країни.

В свою чергу експортний потенціал - це незалежна підсистема зовнішньоекономічної діяльності країни, місія якої полягає в забезпеченні конкурентних переваг національної продукції та збільшенні її присутності на зовнішньому чи світовому ринку, в межах існуючого попиту для формування економічної безпеки держави.

Лютневе вторгнення Російської Федерації на територію нашої держави стало викликом для української нації та кожного пересічного українця. Нищівного удару зазнала й економіка нашої країни. Але незважаючи на те, український бізнес, у тому числі й аграрний, намагається не тільки вижити, а і розвиватися в цих надскладніших умовах сьогодення.

Основними проблемами, з якими довелось зіткнутися агровиробникам в умовах воєнного стану стали зниження конкурентоспроможності підприємств, проблеми з забезпеченням необхідними ресурсами, послаблення фінансової стійкості підприємств, зниження купівельної спроможності населення, втіток кваліфікованих кадрів закордон, руйнування вже існуючих партнерських зв'язків та каналів збуту продукції, обмеження експорту агропродукції, небезпека

провадження операційної діяльності у зв'язку з бойовими діями та мінуванням сільгоспугідь та полів тощо.

В даний час існують триваючі занепокоєння щодо включення логістики в ланцюг постачання як сировини.

Однією з першочергових цілей вітчизняного аграрного сектора є збільшення виробництва та дистрибуції готової продукції всередині країни, а також збереження імпорту та експорту основних сегментів. Глобальний продовольчий ринок завжди був і залишається важливою сферою для сприяння зростанню та розширенню експорту продукції з вітчизняного аграрного сектору економіки.. Але найбільший торговельний партнер України на сьогодні - це Європейський Союз. Згідно зі звітом Держстату України за 2022 рік, торгівля товарами та послугами з ЄС становила 53,6% загального обсягу торгівлі України. (у 2021 році – 39,1%).

ЄС було надано Україні неоціненну підтримку: нульові тарифи і доступ до ринку ЄС за нульовою квотою, створений «коридор солідарності», надана неоцінена допомога у пошуку нових шляхів перевезення експортної продукції.

Щоб збільшити можливості експорту продукції, українським аграріям слід надати пріоритет диверсифікації товарів відповідно до нових тенденцій у світовій продовольчій торгівлі. Крім того, вони повинні прагнути збільшити свою частку ринку для продуктів, попит на які постійно зростає на світовому ринку. Для українського аграрного виробництва також важливо віддавати перевагу товарам з високою доданою вартістю, а також тим, що потребують екстенсивної переробки. Також пріоритетними залишаються приведення продукції агропромислового комплексу до відповідності стандартам Європейського Союзу та відповідність залізничної колії до європейської. Саме цим буде закладений міцний фундамент у створенні європейського геополітичного майбутнього для України та її логістичної і економічної безпеки.

Наразі дуже важливою є підтримка агросектору з боку держави. Самотужки сільськогосподарським підприємствам буде важко впоратись з проблемами, які, на жаль, є сьогодні. Зважаючи на те, що в умовах війни в державному бюджеті недостатньо коштів на проведення програм з підтримки аграріїв, доречними

сьогодні можуть стати іноземні інвестиції, гранти та міжнародна підтримка. Подолання наслідків російської агресії в Україні можливе лише спільними зусиллями.

Мета – задовольнити світовий попит на сільськогосподарську продукцію. Цілі дослідження досягнуто і всі намічені завдання вирішені.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність» (Відомості Верховної Ради УРСР (ВВР), 1991, № 29, ст. 377)
2. Мельник Т. Експортний потенціал України: методологія оцінки та аналіз. Міжнародна економічна політика. 2008. № 1-2 (8–9). С. 241-271.
3. Мазаракі А.А. Управління експортним потенціалом України: монографія / А.А. Мазаракі, В.В. Юхименко, О.П. Гребельник та інші.; за заг. ред. А.А. Мазаракі. – К.: КНТЕУ, 2007. – 210 с.
4. Поліщук І. Основні фактори впливу на експортний потенціал України [Електронний ресурс] / І. Поліщук // Соціально-економічні проблеми і держава. – 2011. – Вип. 2 (5) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sepd.tntu.edu.ua/images/stories/pdf/2011/11pimeru.pdf>
5. Цибульська Е. І. Конкурентоспроможність національної економіки: дослідження сутності в епоху економіки знань, Випуск 16, частина 2 • 2017: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/16_2_2017ua/34.pdf
6. Надвиничний С.А., Тернопіль, 2018. Том 28. № 3. С. 56-61. Сучасні умови формування та реалізації експортного потенціалу аграрної сфери регіонів України
7. Прогноз економічного та соціального розвитку України 2022-2024, департамент стратегічного планування та макроекономічного прогнозування, схвалено постановою Кабінету Міністрів України від 31.05.2021 № 586
8. Державна служба статистики України, [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ukrstat.gov.ua>
9. Національна економічна стратегія на період до 2030 року. Затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 3 березня 2021 р. № 179
10. Ставицька А.В. Експортний потенціал України та можливості його реалізації на світовому ринку. Економіка та управління національним господарством. 2019. Випуск 47-1. С. 89- 93.
11. Ярмоленко Ю. О. Сталий розвиток аграрного сектору економіки та його економічне забезпечення. Інвестиції: практика та досвід. 2015. № 22. С. 110–115.

12. Свистун Л. А., Попова Ю. М., Штепенко К. П. Державне регулювання аграрного сектору економіки в контексті забезпечення завдань сталого розвитку. Ефективна економіка. 2020. № 11. , [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/11_2020/95.pdf

13. Указ Президента України Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року від 30 вересня 2019 року № 722/2019. 2019. , [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text>

14. Цілі сталого розвитку в Україні. , [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL: http://un.org.ua/images/SDGs_NationalReportUA_Web_1.p

15. Соколов М. О., Славкова О.П. Аграрний бізнес та його вплив на сталий розвиток сільських територій. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство. 2016. Випуск 7. Частина 3. С. 99–101

16. Аграрна правда. Підтримка аграрного сектору під час війни. Що робить держава. 2022. , [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL: <https://agrarna-pravda.com/2022/05/05/pidtrymka-agrarnogo-sektoru-pid-chas-vijny-shho-robyt-derzhava/>

17. Mazur K. V., Tomashuk I. V. Governance and regulation as an indispensable condition for developing the potential of rural areas. Baltic Journal of Economic Studies. 2019. Vol. 5. № 5. P. 67–78. , [Електронний ресурс]. – Режим доступу: DOI: <https://doi.org/10.30525/2256-0742/2019-5-5-67-78>.

18. Гадзало Я. М., Лузан Ю. Я. Удосконалення державного управління розвитком аграрного сектору економіки та сільських територій України. Економіка АПК. 2020. № 11. С. 6–18.

19. Верховна Рада України За підсумками 2022 року Румунія вперше очолила рейтинг топ-10 імпортерів українського збіжжя, [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.rada.gov.ua/print/233701.html>

20. Стан галузі та перспективи розвитку рослинництва, 11 липня 2022 Кафедра рослинництва імені О.І. Зінченка, [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://crops.udau.edu.ua/ua/navchannya/cikavo/stan-galuzi-ta-perspektivi-rozvitku->

roslinnictva.html#:~:text=B%20аграрному%20виробництві%20України%20рослинн
ицтво,яких%20відведено%20під%20кормові%20культури.

21. Агробізнес України. Інфографічний довідник 2020/2021. 2021. Вип. 8. , [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL <https://agribusinessinukraine.com/the-infographics-report-ukrainian-agribusiness2021>

22. Дудар Т. Розвиток бджільництва в Україні: досягнуті успіхи, необхідність маркетингової кооперації в галузі, стратегія медового бізнесу. Вісник Тернопільського національного економічного університету. 2020. Вип. 2. С. 36-49, [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/handle/316497/38459>

23. Мазаракі А., Мельник Т. Світове господарство: виклики російсько-української війни. Scientia Fructuosa, 143(3), 4-35. , [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [https://doi.org/10.31617/visnik.knute.2022\(143\)01](https://doi.org/10.31617/visnik.knute.2022(143)01)

24. Огляд збитків та втрат в АПК, Kyiv School of Economics, [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://kse.ua/ua/oglyad-zbitkiv-ta-vtrat-v-apk/>

25. Указ Президента України Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року від 30 вересня 2019 року № 722/2019. 2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text>

26. Перун В. Європарламент скасував на рік мито на весь український експорт/ В.Перун [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://lb.ua/economics/2022/05/19/517349_ievroparlament_skasuvav_rik_mito.htm

27. NewsEuropean Parliament/ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.europarl.europa.eu/news/en/press-room/20230505IPR84918/meps-renew-trade-support-measures-for-ukraine>

28. Махінова А. ЄС скасує всі торговельні обмеження для України. Хто від цього може виграти? [Електронний ресурс]/ А. Махінова. – Режим доступу:<https://sk.ua/uk/publications-uk/ies-skasuie-vsi-torgovelniobmezhennya-d/>

29. Єврокомісія представила план підтримки сільськогосподарського експорту України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2022/05/12/7139304>

30. Угода між Україною та Європейським Союзом про вантажні перевезення автомобільним транспортом, Затвердження від 16.09.2022, підстава - 654/2022 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_001-22#Text

31. ТОП-10 країн виробників соняшнику у 2021/22 МР, [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://latifundist.com/rating/top-10-krayin-virobnikiv-sonyashniku-2021-22-mr>

32. Соняшник: глобальне виробництво та прогнози, [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://agro-business.com.ua/agro/ekonomichni-hektar/item/25731-soniashnyk-hlobalne-vyrobnytstvo-ta-prohnozy.html>

33. Organic Integrity Database, Agricultural Marketing Service. United States Departament of Agriculture, [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://organic.ams.usda.gov>

34. Маслак О. Субєкти ринку органічної сільськогосподарської продукції в Україні/О.Маслак // Agricultural and resource economics: international scientific e-journal.-2017.-Vol.3, №2.- С.122-131. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://nbuv.gov.ua>

35. Національна академія аграрних наук України, Науково-методичний і координаційний центр з наукових проблем розвидку АПК України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://naas.gov.ua/newsukraine/?ELEMENT_ID=7253

36. ДІЯ, Експортний напрям. «Експорт органічних продуктів до країн Європи у 2022 році. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://export.gov.ua/news/4582eksport_organichnikh_produktiv_kraini_ievropi_u_2022_rotsi

37. Закон України «Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції», (Редакція від 27.05.2022).

38. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку (детальних правил) органічного виробництва та обігу органічної продукції» від 23 жовтня 2019 р. № 970

39. Organic Business Directory of Ukraine/ [ed. N. Prokopchuk, T. Zigg, Yu.Vlasyuk]. – 2014.- Edition. 2. – 405 pages [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.ukraine.fibi.org>

40. Органічне виробництво в Україні залишається одним із пріоритетів, Органік Інфо., [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://organicinfo.ua/news/organic-remains-one-of-priorities/>

41. Міністерство аграрної політики та продовольства України, Моніторинг стану галузей тваринництва від 30.05.2023 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://minagro.gov.ua/napryamki/tvarinnictvo/analiz-ta-monitoring-stanu-galuzej-tvarinnictva>

42. Ралко Олександра, кандидат економічних наук, доцент. Ринок насіння в Україні: проблеми та перспективи, Журнал Науковий огляд № 7(79), 2021 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://naukajournal.org/index.php/naukajournal/article/view/2433/2419>

43. Вільна енциклопедія, [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Сільське_господарство

РЕФЕРАТ

Дипломна робота на тему «Підвищення експортного потенціалу агросектору України в умовах війни» містить 74 сторінок, 7 таблиць, 12 рисунків. Перелік посилань нараховує 43 найменувань.

Метою роботи є теоретичне обґрунтування, вироблення науково-методичних засад і практичних пропозицій, спрямованих на підвищення експортного потенціалу агросектору України в умовах війни.

Об'єктом дипломної роботи є Агросектор України, його аналіз та оцінка перспектив експортного потенціалу.

Предмет дипломної роботи - теоретичні та науково-практичні засади розвитку агросектору України в умовах війни.

Методи дослідження. До основних загальнонаукових методів дослідження, які використані автором, відносяться методи індукції, дедукції, синтезу, наукового абстрагування (при дослідженні основ формування та використання експортного потенціалу агросектору України), порівняння, та систематизації, табличного та графічного відображення результатів (при аналізі розвитку агросектору України та оцінці його експортного потенціалу), узагальнення (для визначення шляхів підвищення експортного потенціалу агросектору України в умовах війни).

Результати роботи. За результатами виконаної дипломної роботи визначені ключові вектори розвитку агробізнесу України як базиса формування експортного потенціалу аграрного сектора країни та дані рекомендації для його підвищення.

Рекомендації щодо використання результатів роботи. Результати виконаної дипломної роботи можуть бути використані вітчизняними державними структурами для визначення пріоритетів своєї діяльності, а також стати основою для розробки «Стратегії розвитку агросектору України».

Ключові слова: зовнішня торгівля, експорт, експортний потенціал, продовольчий ринок, аграрний сектор, агровиробництво, сільськогосподарська продукція, війна, світова економіка.

ABSTRACT

Graduate work entitled "Enhancing the Export Potential of Ukraine's Agricultural Sector during the War" consists of 74 pages, 7 including tables and 12 figures. The reference list contains 43 citations.

The aim of this study is to provide theoretical justification, develop scientific and methodological foundations, and offer practical recommendations aimed at increasing the export potential of Ukraine's agricultural sector during times of war.

The object of this research is Ukraine's Agricultural Sector, its analysis, and the evaluation of its export potential prospects.

The subject of this research is the theoretical and scientific-practical foundations for the development of Ukraine's agricultural sector in times of war.

Research Methods: The author utilized various general scientific research methods, including induction, deduction, synthesis, scientific abstraction (when investigating the fundamentals of forming and utilizing the export potential of Ukraine's agricultural sector), comparison, systematization, tabular and graphical representation of results (when analyzing the development of Ukraine's agricultural sector and evaluating its export potential), and generalization (for determining the ways to enhance the export potential of Ukraine's agricultural sector in times of war).

Research Findings: The accomplished research has identified the key vectors for the development of Ukraine's agribusiness as the basis for forming the export potential of the country's agricultural sector, along with recommendations for its enhancement.

Recommendations for the use of research findings: The results obtained from this research can be utilized by domestic governmental institutions to determine their priorities and serve as the foundation for developing the "Strategy for the Development of Ukraine's Agricultural Sector."

Keywords: foreign trade, export, export potential, food market, agricultural sector, agricultural production, warfare, global economy.